

Тюркюланы *кард*

Альберт *5417*
9

Шукур
этеме
джашаугъа

Тюрклюланы

Альберт

Шукур
этеме
джашаугъа

(Назмула бла поэма)

Къарачай-Черкес китаб басма
Черкесск 1995

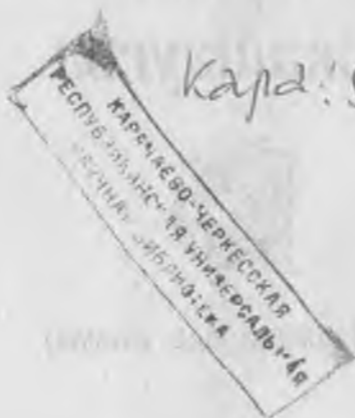
84 (2003 = кард) 6-5

84 Кар. 7-6

Т 88

Художник Сиротина В. В.

кард: 5417

Т 4702280200—16
9П1(03)—95 без объявл.

ISBN 5—7644—0700—1

© Къарачай-Черкес
китаб басма, 1995

КЪАРАЧАЙЫМ

Къарачайым, мени Къарачайым,
Дуниямы хунерли къанаты,
Санга къаллай джырым бла джарайым, —
Олду джюрегими мураты.

Къарачайым, мени Къарачайым,
Джылы юйюм, огъурлу джерим.
Хурметли тюрсюнюнг, къарамынг...
Толуб чууакълыкъдан джюрегим.

Къарачайым, мени Къарачайым,
Джылыуум, муратым да сениди.
Джанкъылычынг, хансынг да болайым,
Бар джашауум, джаным сениди.

Къарачайым, мени Къарачайым,
Сенсе аналаны кёзлери.
Сенсиз бир сагъат джашамайым, —
Алайды уланланы кёллери.

Къарачайым, мени Къарачайым,
Санга мен къор болуб кетерме.
Ол да манга уялу сыйды дейме,
Къарачайым, мени Къарачайым.

Къарачайым, мени Къарачайым,
Джашауум сенсе, билеме.
Елсем да, джеринге къошулайым,—
Ол зат манга насыбды, дейме.

БАШХА АНА

Башха анам, анам кибик, ышарыб,
— Ич — деб, эчки сютю манга узатды.
Аны эмчек уланыча, къууаныб,
Ичдим. Ол а марал сютге ушады!

Гитче къолчукълары джыйрыкъдан толуб,
Кёзлери уа нюрден джаныб амманы.
Анамча, ол асыулу сёзю айтыб,
Нечик разы этди мени джанымы.

Джётел этиб, къыйнала эдим хамам,
Ол кюнден сора аурууум да къорады.
Ичирген сютю болуб манга дарман,
Ёмюрде болмагъанча бир бек джарады.

Башха ана, туугъан анама ушаб,
Къучакълаб, мени ашырды арбаздан.
Быллай ана болгъан джерде мен джашаб
Турлукъма, ачымай чыртда бир затдан.

* * *

Джашауум сууукъ ташха
Къалсын мени ушаб.
Билеме, ол да бир затха
Турлукъду бек джараб.

Мууал хансха да ушаб
Къалсын ахыр кюнюм.
Ханс да бек ариу джашнаб,
Джасагъанд джерни юсюн.

Кеск айланган джелчик,
Джарамай чыртда къалмаз.
Кёсюмден кёрген кибик,
Ветинги сыламай къоймаз.

АНАМ

Мен тансыкъ болгъанма анама,
Келчи, Тебердиге барайыкъ.
Дуня билген шам таулагъа
Алгыш этиб, энтда къарайыкъ.

Узакъ джоллада арыгъанма,
Кёб ашхы адамны кёргенме.
Буз тенгиаде да болгъанма,
Бек ашыгыб бери джетгенме.

Сейир джолданы кёрдюм.
Энтда кёб джолну барлыкъма.
Гитче шахарланы да сёйдюм,
Ол сёймеклик бла къаллыкъма.

Анамы джылы сёалерин
Эшитиб, къууаныргъа сюеме.
Москвалы ариу чегетлерин
Биргеме алыб келгенме.

Тебердини джангыдан кѣрюб,
Анам бла ушакъ этейим.
Аны огъур сѣзюм эшитиб,
Таза муратыма джетейим...

Сабий кибик насыблы болуб,
Музыкагъа алай тынгыладым.
Кѣб ашхылыкъ биргеме келиб,
Къууанчдан кеф болуб айландым.

Вюгюн а бев талпыб турама,
Анамы кѣалерин кѣрюрге.
Акъбаш тауланы къучакъларма,
Кел, джафым, биргеме тебре!

Сабийлигим ѳтген джерлени
Чокъуракъ сууларына къарайым.
Биринчи кере сейир кѣзлени
Кѣрген джериме барайым...

Анга айтхан ариу сѣзюмю
Къаяла айтырла. Тынгылайым.
Заманны уа уллуду кючю —
Джашлыкъгъа бир кюннге къайтайым.

Лариса бла Аслакны
Оюнларына тансыкъ болгъанма.
Ала джырлагъан джырланы
Кюн сайын эшитиб тургъанма.

Кѣб джерледе болгъанма мен,
Кѣб ашхы адамны таныдым.
Алай а туугъан джеримден
Джюрегими алмай айландым.

Сабийликни татлы хауасын
Мен джангыдан тогъуом анда.
Сюймекликни джарыкъ къанатын
Этда бир джерлейим таулада.

Бек тансыкъ болгъанма анама,
Келчи, Тебердиге барайыкъ.
Дуня билген шам таулагъа
Алгъыш этиб, этда джырлайыкъ!

МУТЧАЛАНЫ МУССАГЪА

Нарсана шахардан келдим ашыгъыб,
Мусса, шохум, санга тансыкъ болгъанма.
Къарнашынгча къучакълайым къууаныб,
Саулугъума саулукъ къошуб къайтханма!

Сени кибик, ашхы къартха тюбесем,
Джаныма уллу игилик тюшеди.
Сени бла ушакъ этсем,
Джюрек толады, къууанч да келеди.

Къазауатда кѳб палах сынадынг,
Савларынга окъла тийиб, къаралтыб.
Дагъыда тангга хурметли ышардынг,
Джашадынг киши джерге урлукъ атыб...

Ишлеген юйюнгю элия урду
Дѳб джыласанг да, эркинчилей сен
къалдынг...

Джазыуунг сениге ал бурду,
Ол берген урлукъну джерге салдынг.

Хапар сормай, саулугъунгу мен кѳрдюм,
Тансыкъ болдум чам-накъырда сѳаюнге.

Оллахий, санга ашыгыб мен келдим,
Нарсана да кьалды манга сюйюне!

Алайды да, мен келгемме ашыгыб,
Мусса, шохум, тенглери ми кьрюрге.
Этда кьучакълайым, сыйынгы кьрюб,
Мен сюеме джангы кьууат сезерге!

МЫНДА ТУУГЪАНМА..

Мен мында туугъанма, мында,
Къара суула бөллю айтыб.
Кийик да «тебсеб» кьаяда —
Джай кюнле да анга кьайтыб.

Мен мында туугъанма, мында,
Къышкы чиллени джелинде,
Джулдувлача, гокка хансла
Есюб, агьаргъан джерледе.

Кьалеринге тошюб джулдуула.
Ала сезиминги «джандырыб».
Акъ марал да таулада
Тегерекге джав салыб.

Мен мында туугъанма, мында,
Къушла минг джыл джашар джерде.
Ана сюгча, танг алада
Кюню сютюн ичиб кькде.

Мен мында туугъанма, мында,
Адамгъа джырымы этиб.
Таш-агъач джырын айтханда,
Сен манга ёмюрлюк бериб!

КЪУЛИЙЛАНЫ КЪАЙСЫННЫ
БИЙЧЕСИ ЭЛЬЗАТХА

* * *

Ауурду манга, ауурду,
Кюн, хауа джокъча манга.
Сизсиз — уллу джарсыуду —
Дарман табылмаз анга...

Санга тюбесем, Эльзат,
Бираз шошму болама?
Джюз минг шайтан — къазауат
Этгенча, ауур манга.

Сени бла Къайсынны
Бирге кёрючю кюнлерим,
Тарайдыла джанымы —
Аджашханча хур кёгюм.

Къайгъымы чачар адам джокъ,
Себеб болурча манга.
Тийген кирик санга тоб,
Джукъусуз тюбем тангига,

Непча кюнню етдюрдюм,
Сизни иймей эсимден.
Джарсыууму джашырдым,
Кючден чыгъыб «тенгиаден».

Къайсын бла сен манга
Кёл, кюч берген кюнлерим,—

Энди къайтмаз ызына,
Къалай тѣсюн джюрегим?..

Сизни билгеним ючюн,
Баш урама къадаргъа.
Разы бол, сен эгечим,
Тарыкъмайма «къаугъагъа...»

Алай а, ауурд манга
Сизни кѣрмей джашагъан.
Къыйналгъан сагъатымда —
Сизден узакъда къалгъан..

Ауурду манга, бек ауурд,
Тюзде джангыз терекча.
Джангызлыкъ тин джауумд,
Сизге чабыб джетерча...

Энди, эгечим Эльзат,
Гетче джашынг Ахмат да,
Джашагъыз сиз аламат —
Ачытмасын бир зат да!

Къайсыны хар назмусу
Сизге намаз этгенча.
Сизге келмесин ауруу,
Къайсын сизни суйгенча.

...Къыйынд манга, къыйынды,
Сизни кѣрмей джашагъан.
Заман бѣрю джыйынды, —
Бир хатер да салмагъан!

Къыйынд манга, къыйынды...

Джарыкъ кюннге бирге туудукъ экибиз,
 Джашлыкъда уа кѣб джарсыуну сынадыкъ.
 Эркишича, палахха къарадыкъ биз,
 Намысны да кѣкге тутуб, джашадыкъ.

Эркинликге, тѣлюбюзге къууандыкъ,
 Ачый билдик, ёксюз сабий ачыса.
 Джуртубузну ташын да къучакъладыкъ,
 Къарыу ала, джюрек джолда арыса.

Тау джитиге, шоркъагъа да эс бѣле,
 Кирсиаликге табынганлай джашайбыз.
 Чум терекни къызаргъанын биз кѣре,
 Арну къызны чырайына эс ийдик.

Узакъ джары, самолѣтха биз миниб,
 Минги Тауну джюрекледе элтгенбиз.
 Сени ючюн, мени ючюн, кюн тийиб
 Турлугъууг да, бюгюн кибик, билгенбиз.

Бузу джолгъа бир кѣзюуде чыкъсакъ да,
 Кертиликни джолда къюуб келмезбиз.
 Ахыр кюн а къыска джетиб къалса да,
 Джерибизни уппа этмей, кетмезбиз!

СЕНИ КѢЗЛЕРИНГ БЛА КЪАРАДЫМ...

Да сени кѣзлеринг бла къарадым
 Тауларымда мараллагъа, гюллеге.
 Арнулукъну чексиалигини сынадым,
 Сен джашайса хамав мени биргеме!

Къумлу тюзлю джарсыуна кыйналдым,
Анда будай битсин деб тиледим.
Мен, джауум болуб, къумну юсюне
Къабланыргъа, кѳертирге изледим.

Къум тюзледе къутсуз тюзлени кѳрюб,
Джюрегими къолларым бла джабханма.
Къабырланы юслерин кюн кюйдюрюб,
Мууал хансланы да кѳрюб тургъанма.

Самолѳтда учуб бара, узакъда
Иссиликни таныгъанла кѳзлерим.
Вир-бирде уа тюшген кибик тузакъгъа,
Къозгъагъанла ала джюрегими безлерин...

Эки кѳзюнг — эки акъ уллу чыпчыкъ —
Игиликге къууанганлай туралла.
Назмумдан чыгъыб келед бир кызчыкъ,
Сагъышла уа — кѳзлеримде къалалла!

БУЗЛА БЛА ГЮЛЛЕ

Былайда уа хауа
Гюлле ийс этеди.
Бу ашхылыкъда «тууа»,
Джыр джазарынг келеди.

Бузла юсюнде — гюлле,
Бузладан ѳсген кибик.
Къудретликни кѳресе,
Джашауунг болуб мийик!

Табигъатны кючюне
Сейир этдим, табындым.
Халкъымы нюр бетин да,
Халисия да таныдым
Бузла бла гюлледе!

Къалай байды табигъат,
Халкъ да — суратчы кибик...
Халкъ тюрсюнюн ачыкълаб,
Гюлге, бузгъа тевг этиб!..

АНА БЕК САКЪДЫ...

Сабийчик джукълайды ана къойнунда,
Ачыу джокъду, джарсыу да тас болду.
Чууакъ кёк тюшгенди ана къойнуна,
Джаз да джашнайды хурметден толуб!

Ана ёшюн ушайды да гелеуге,
Сабий а — мёлекди, ант этеме!
Турна сюрюу баргъан кибик абезекге,
Бу ананы сейирлигин кёреме

Сабийчикни ана кесине къысыб,
Сау дунияны алгъанча къолуна.
Алай сакъ турады, къолундан ийиб,
Къоарма дегенча, эслиди ана!

КЪЫЙНАДЫМ...

Авам, энгда къыйнадым джюрегинги,
Узакъ джолгъа чыгъыб сууукъ кюн.

Кючлю тилединг, сакъла деб кесинги,—
Сен ызымдан мыдах къарай бютюн.

Не келсин, алай сакълаялмадым,
Сууукъ болуб, тамам жарсыдым. Ёзге
Халал джюрегинги джылыуу сени
Къоймады мени сууукъдан юшюрге...

ДЖЕРИМИ ТАШЛАРЫ...

Тебердини къара ташлары
Джанымы дууасы болдула.
Ма, ол ташланы сыфатлары
Кёлюмде, адамлача, къалдыла!

АУРУБ ЧЫКЪДЫМ ТАНГИГА...

Ауруб чыкъдым тангига,
Салам кюннге, сениге да.
Бек къыйынды джаныма,
Чыдай, тёзе билсем да!

Танг атарын бек сакълаб,
Кирик къысмай тургъанма.
Келлик джазны тансыкълаб,
Анга назму джазгъанма.

Бюгюн а къач. Сууукъ джел —
Мууалдыла чапракъла.
Узакъ тенгле — бек джууукъ —
Мыдахдыла чыпчыкъла.

Келдинг. Кёрдионг. Ышардынг.
Къалай татдыд ауазынг.
Мутхузлукъну хорладынг —
Болуб къалдынг дарманым!

ТУРНАЛЫ КЕК...

Турналы кёк, дейдиле санга,
Халкъым туугъан огъурлу джерим.
Сенден ариу джурт джокъду дунияда,
Манга кюч береди джандет кёгюнг.

Джулдузлу кёк, дейдиле санга,
Анам джашагъан хурлу джерим.
Чёбюнг, ташынг ийнарды манга,
Джюрегингде джырлайды джюрегим.

ТЕБЕРДИМ

Тебердим, мени Тебердим,
Узакъдаса — ол тюлдю джарсыу:
Сени блады мени джюрегим,
Боласа манга сен асыу.
Тебердим, мени Тебердим,
Сенсиз болмадым бир кюнню,
Анамыча, атынгы да айтдым,
Тауча чыныкъдырдынг сен мени.
Узакъгъа кетеме да дедим,
Тебердим, мени Тебердим,
Анам да болду къартыракъ,
Сюеме огъурлу кёалерин.

Мен вѣб кере жетерикме узакъ,
Тансыгъымы алмай сенден.
Алай а къайтырма санга,
Анамы кѣзлерин кѣрюрге.
Танг бла туугъан уланга,
Танг алада алгъыш этерге.
Тебердим, мени Тебердим,
Ташларынгы этерикме уна.
Анамы имбашларына гийиб,
Насыблы болурма мен анда,
Бюгюн турсам да узакъ кетиб,
Халкъым туугъан хурмет джерим.
Джашауум, къабырым да сендеди
Теберди, мени Тебердим.
Ол кѣксюл бузларынг, къарларынг,
Джашиллей туруучу назларынг.
Узаталла манга къолларынг,
Ол къоллагъа мени ийнамым
Уллуду, турур алайлай.
Тебердим, мени Тебердим,
...Елсем да, къайтырма санга,
Уясына суу къайтханча, алай,
Ол, ашхы адетди кѣк шаркъда —
Джашадым, аны унутмагъанлай.
Къарт атам айтханд алай,
Стамбулну, Мекканы да кѣрюб.
Менича, кѣгюнгден, ташынгдан
Тансыгъын алмай, къалгъанды ѣлюб.
Тебердим, мени Тебердим.
Анда, бузланы тюбюнде,
Сослан ташлагъа эринлерим
Джабышыб къалырла ѣмюрлюкге.
Аны анам эштирин, кѣрюрюн
Талпыб, излейме хар бир кюнде,
Халкъым туугъан хурмет джерим,

Джашауум, кыбырым да сендеди,
Тебердим, меши Тебердим!

БУРУНДАН КЕЛЕДИ...

— Елюм адет болуб
Келед бурундан,
Бизге дери
Ненча адам ёлгенди —

Алай айтыб,
Умут этди сауладан,—
Ташт алада
Бир джаш улан ёледи.

...Бизге дери
Бек кёб адам кетгенди,
Аллай бирден
Самъламайбыз ёлюмню.

Кетген да саулагъа
Джашау теджейди,
Вастырады да
Ол ышан кёлюнгю!

ДУУА ЭТИВ КЕСИМЕ

Кёк ташчыкыны «дууа»
Этиб кесиме,
Кёб джылланы
Джан хурджунда джюрютдюм.

Узакъ джолда,
Джерим тюшсе эсиме,
Анга къараб,
Элим бла сёлешдим.

Кара: 54/7

Минги Тауну
Мийиклигин кѳргенча,
Эшитген кибик
Кѳобанны да джырларын,
Тенглерими
Сезимлерин билгенча,
Ташчыкъ айтыб
Турду манга халларын.

Ол себебден,
Узакъ джерде, тайгада
Туугъан джерим
Айланганча биргеме,
Джарыкъ болуб,
Джырлагъанма тойлада,
Джылы сѳаню
Къарнашлыкъгъа бергенме!

Кѳк ташчыкъны
«Дууа» этиб кесиме,
Ана сырын
Унутмайын джашадым.
Ана кѳолу
Болгъан кибик биргеме,
Къыйын кюнде
Ол ташчыкъгъа ышандым!

КЪОНАКЪДА БОЛДУМ...

Орусну, гюрджюню да
Кѳонагъы болдум.
Ала мени
Джууугъумча кѳрдюле.

Гюрджюню джарыкъ
Тоюнда олтурдум,
Джюрегиме кѣб иги
Умутла келдиле.

Анда бир ана,
Анамча ышарыб,
Джарсыууму да ол
Ангылагъан эди.

Мени туугъан
Джашына да ушатыб,
Джылы ашатыб,
Джукълатхан эди.

Энди уа барама
Пушкинни юйюне,
Шота баргъанча
Биргеме, къууаныб.

Поэтик этегине
Хансланы ийе,
Сюелиб къалдым
Терен сагъышланыб...

Узакъдан къайтыб,
Анамы къойнуна
Вашымы салыб
Къарарма таулагъа.

Ол узакъда апаны
Хапарын айта,
Эсенлик теджерме
Джолоучулагъа!..

МЕНИ МЕККЯМСА...

Туугъая джерим —
Кёксюл талала,
Минги Таудан
Ариулукъ алыб.
Ана сютча
Чыммакъ-акъ суула,
Санга, манга да
Джан-къан салыб.

Сол джаныма
Къарасам мен —
Таула алтын
Суудан кийиниб.
Онг джаныма
Къарасам — кёкден
Нюр джулдузла
Кёзюме тюшюб!

Къарт таулу
Меккягъа баргъанча,
Насыб излей,
Джара этиб аягъын.
Ол Меккяда
Себеб табарча,
Ташха кысыб
Къайтханды джаягъынг.

Аны буту, къолу да
Джарылыб,
Насыб табмай,
Къайтханды джерине.

Джашлыгъы аны
Джоллада къалыб,
Тершилиб джетгенди
Туугъан элине!

Ма мен а, ол къарт
Таулу кибик,
Насыб излей,
Бармадым Меккягъа.
Туугъан джуртуму
Сыйын, къачын билиб,
Меккямса, дейме,
Анамча, анга!..

ДЖАРАЛЫ АЙЮГЕ УШАЙ...

Джаралы айюге ушагъан эсем,
Манга сен асыу болгъанса, джаным.
Джангур бла къарны ангылай билсенг —
Насыблыса деученсе, джаным.

Мен къачкы кёкге ушагъан эсем да,
Таща зат налегенсе кёалеримде...
Ма бирде суу джана эсе да отда —
Оз кеси да кюед оз кёаюуде!

Мен а сууну, отну да кчиндеме,
Суу бла от да кчимделле мени.
Кюйдоре, юшюте да билесе —
Джюрекге джыяса кёкню, джерни...

Кечмеклик бер, джюрегимни болуму
Сени къайгъылы этгени ючюн.

Разыма табигъатны тюз ангылаб, —
Манга былай джарагъанынг ючюм!..

САВИЙЧА ВОЛУВ...

Кёбден бери джарсымайын тургъанма,
Бюгюн а бек кёлайсызды болумум.
Кел, башымы бир салайым кёйнунга,
Джарсыуум бир чачылыр эсе уа.
Вер, салайым мен башымы кёйнунга.
Манга насыб кенг ачылыр эсе уа.
Кел, башымы бир салайым кёйнунга,
Джел талагъан тенгиз кибик болгъанма.
Толкъунлача, чайкъалады джюрегим,
Бар джарсыууну кесимеми алгъанма,
Джувъусузлай сау «ёмюрнию» ётдюрдюм.
Кел, салайым мен башымы кёйнунга,
Ариу айт да, кёзлериме бир къара,
Кел, башымы тобугъунга салайым, —
Сенден себеб нэлеб турад бу джара...
Сабийге ушаб бюгюн мен къалайым,
Сабийча, джюрек джыласын, ким биледи,
Кёзлериме бир тынчлыкъ келир эсе уа,
Кел, кёйнунга башымы бир салайым!

ЛЕВ ИВАНОВИЧ ОПАНИННГЕ

Сау кюнню Тебердиде джауад джангур,
Буу джолчукъла да тубанда батылыб.
Магдалина этеди кылыкъ, дауур,
Опанинин келлигине ашыгъыб.

«Шайтан кесин асхан» тауну башына
Магдалина къарайд джангурда джибиб.
Тынгыламайды, унамайды ашаргъа,
Къонагъын сакълайды джолгъа эс ийиб.

Джибигенди сабийчикни юсчюгю.
«Акка келмейд» — дейди мыдахланыб.
Къатындан кетмейин къолян кючюгю,
Таймай турад аягъына чырмалыб.

Бираздан джангур тохтайды. Джанкылыч
Магдалинаны чачына «тюшеди».
Акъыртынчыкъ ачылады къабакъ кылыч,
Сабий а къонакъны эрлай эслейди.

Кючюгю да, кесин да джарыкъ болуб,
Ошанини аллына чабады.
«Дедушка» — деб бойнундан къаты кысыб,
Бек кзууаныб, танысгын алады...

МАГУЛАЛАНЫ АДЕЙГЕ

Эгечден туугъан бала,
Эрке болур — дейдиле.
Ол джыласа — къаяла,
Джылайдыла — дейдиле.

Керти болур бу айтыу,
Багъалыды ёз сезим.
Санга келсин ашхылыкъ,
Сенде турсун бек тёзюм...

Къарнашынг эм эгечинг,
Сең суйгенча болсунла.
Къууансагъыз, бар кечем,
Джуддузладан толурла.

Ана къарнаш джыласа,
Къаяла уа не этерле?
Къайдан билгин джанымда,
Каллай кюуле кюелле?

Санга айтыр мадар джокъ.
Нек къыйнайма джанынгы!
Дуннада атылган окъ,
Бузмаймыды джанымы?

Не уа ит улуса,
Рыслайнамы мен анга?
Доммайда кюрт оюлса,
Къалай чыгъама тангига?

Бар къууанчха — къууаныб,
Джарсыулагъа — джарсыйма.
Къайгъым бюгюн бак талаб,
Сени эсте алгъанча!

Сиз, сау-эсен болугъуз.
Сиз, сиз мени дагъаным.
Менсиз ётсюн тойюгъуз,
Аурусам — нед амалым?!

Тансыкъ болуб, увакъда
Азны кюнню къалдым мен?
Тюшген киби кюрт ташха,
Сизге къараб мен кенгден!

МЕНИ ВРАЧЫМ

Врачым, манга мыдах болма дейсе,
Эгечим кибик, джылы къараб кёюме.
Мени рахат беллугъуму излейсе,
Сюесе асыу болургъа кёлюме.

О, мени багъалы, сюйюмлю врачым,
Сен билмейсе къалайым ауругъанын.
Санларымда джокъду энди кыяуум,
Джаным аурууд, аны эт къайгысы...

Тынчлыгъымы джутады кече,
Экеулени кёрсем тыйюшгенин.
Ачыйма, эшитсем, сабийге
Биреуно бек хыны сёлешгенин.

Джашы къазауатда ёлген ананы
Уллу палахы кетмейди эсимден.
Сууукъла ёлтюрген гокка хансланы
Азгын тюрсюндери турады кёзюмде.

Врачым, эгечимча къарайса манга.
Энди сау да атиб бошадынг мени.
Бек разыма сени адамдыгъынга,
Сен сау болуб, мутхуз болмаз кюклерим!..

АБРЕКЛАНЫ АЛИ-МУРАТХА

...Кийик табсын дарманын,
Дериксе сен, билеме.
Учхан къуш да джаралы
Болмазын излериксе!

Айю кѣзде джыламукъ,
Ташча ауур боллукъду...
Кѣк джилтин а джылтырауукъ,—
Айюге ол асыду!

Деб, алайын аныглаб,
Сен кѣлюнго басарса.
Айю кѣзюне къараб,
Джарсыуунгу чачарса...

КОСТА ХЕТАГУРОВГЪА

Мен, сослан ташны
Тешѣб, джетерме.
Коста Хетагуровну
Ызындан...
Эшта, файгъамбар
Къарамын кѣрюрме,
Дуниагъа рахатлыкъ
Тилей дуниадан!

Аны кѣзлеринде,—
Кийик джолла да,
Бугъойла да салыныб
Тау башладан,
Хурмет тюрсююн
Тавырта къайда да,
Поэт, айырылмаз
Къарачайдан!

Костаны назмусунда —
Мени халкъым,—
Анга ёлюмсюзлюк
Бериб къойгъанды.

Халаллыкъны,
Игиликни хакъындан,
Оя да халкъымы
Джанында къалгъанды!

ЭСГЕРТМЕЛЕ

Узакъ элледен къарнаш къабырлагъа
Гюлле сала, сый да бере келгенме.
Эсгертмеле бла сын ташлагъа —
Назму атаб, энчи джыр да этгенме.

Мен салгъан гюлледен, айтхан сёзледен,
Ким биледи, джылыу тюшер алагъа.
Елсем, къатым бла озгъан биреулен,
Салам берсе, бек разыма къадаргъа.

Гюл салмайын, урушса уа не эгерме,
Сын ташыма зукку къараб биреулен?
Елгеннге да сый керекди, билеме,
Аллай адет келеди да эртдеден!

* * *

Тенгизни шоп
Болгъанын кърдюнг эсе,
Джел келсе,
Къалай боллугъун унутмаса...
Сен мийик тёшпеге
Ерлединг эсе,
Андан тюшеме деб,
Джелден тутмаса!..

КЪАРЛЫ ИНГИР

Къарлы ингир, акъ ингир.
Джайылгъанды таулагъа.
Мор къаяны дорданы
Кёчгенди акъ бояугъа.

Къар джауады, боранлайды.
Бу сейирлик таулада.
Сен назмула окъуйса,
Къуш учханча хауада.

Къайгъылы кёк кёзлеринг
Къарайдыла энишге.
Сени суйгеннге сёалеринг
Эшитилселе тюшюнде.

Кябадан къайтхан кибик
Ол алгъышлар эди джазыуну.
Анга кюч бериб суймеклик,
Суйдорюр эди джашауну.

КЮН ТИИЕР...

Тамбла да тийерикди
Джангы кюн.
Мниг джылы
Мындан алгъа тийгенча.
Бюгече сабий табхан
Анагъа гюлле,
Сен берирсе.

Ол мыдахлыкъ билмезча...
Тамбла да тийерикди
Джангы кюн,
Хар адам
Ашыгыб ишине барыр.
Отдан къалыб,
Джерге сингиб кетген кюл —
Будайны тамырына
Асыу болур...

ДЖОЛ ТАВМАМ...

Табигъат гокка хансыз болмагъанча,
Мен да суймекликсиз болалмам.
Къарнашлыкъны багъалатыб тургъанча,
Шохлукъсуз бир джолну да баралмам.

УНАМАЗЕМ...

Мёлек болургъа да унамаз эдим,
Сен «гунахлы» тиширудан айырылыб.
Джаханими оту сенде эсе да,
Мен ол отда джашайым дайым джаныб...

ШОХЛАРЫМЫ ЭСГЕРДИМ

Джазгы кюнде эсгердим шохларымы,
Москвада окъугъан кюнлерими да.
Бек суйюб кёрдюм мен Дагъыстанны, —
Акътамакъны эшитдим шош кюулерин да.

Анда айтхан хапарынг, таурухунг да
Кёрюнелле джасалыб джулдуладан.
Билмей эдим муратынг, ауазынг да
Кедликлеринг джол табыб узакъдан.

Къызыл майдан. Зауукълу рахат кюнле,
Кирпиклеринг, назмулача, шош шыбырдаб.
Минги Тауну чыкъгъанса тёнпесине,
Насыблыса: мен турама санга къараб.

Эсимдед, институтну бачхасында
Кертмелени орнатхан кюнлерибиз...
Тебердиден келтириб, гюл урлукъланы
Сала эдик, бек къууаныб, биз экибиз.

Джазыу бизни бир кесекге айырды,
Аны ючюн сен кесинги къыйнама.
Ары дери буду санга айтырым,—
Суймекликни сыйын сакъла къайда да!

Джаным, эсгер гюллени, ол кюнлени,
Азмыдыла бу джашауда игиликле!
Каскаланы былтыргъы эжиулери
Сингендиле, джангурча, бичевликге!..

АЙТМАСАМ ДА...

Сюеме деб айтмасам да мен санга,
Ол затны кесинг халимде эслей бил.
Меинден узакъ джерде кече къалсаиң да,
Танг атханлай, къолумча, джылытыр кюн!

Сюеме деб айтмасам да мен сайга,
Ашхылыкъны, ариулукъну сыйын кёр.
Ол заманда нурден толур джанынг да,
Адамлыкъдан джашнаб турад туугъан джер!

КЕЛ ЭТЕСЕ...

Чамлана да, къайгъыра да билесе,
Адамны халисин, къайгъысын ангылаб...
Санга къартлыкъ келлик тюлдю, — дейсе,
Дейсе, кёзлерине мыдах къараб.

* * *

Санга назму джазгъан къой,
Джазыууму бергенме.
Джазгъы кюнде эшитилди той,
Сен келген тийреде!

КЪАЧХЫ ИНГИР МОСКВА ДА...

Къачхы ингир тауусулуб келеди,
Самолёт да учуб барад Москвагъа.
Айырылыугъа кёлюнг къалай кюеди —
Сыфатынг а тюшюб къалды хауагъа...

Къачхы ашхам тауусулуб барады,
Къайсыны назмуларын ариу къызчыкъ,
Гитарада, макъам салыб, согдады, —
Къайсыны сезимин джангыдан ачыб...

Самолёт да рахат къонду Москвада,
Ненча джюз минг тюрлю чыракъ джанады?
Сени кёзлеринги кёрдюм анда да,—
Къайсынны джырына халинг ушайды...

* * *

Не эсе да мугур эдинг, эследим,
Таукел болуб айталмадыңг ичинги.
«Сен халал тенгимсе, бак сюеме» — дединг,
Джелден аяб, джашырыб бетинги...

ДЖАРСЫЙ ЭСЕМ...

Башхаланы джарсыуларына кюе,
Сени шош юйюнге келе эсем.
Айыб этме, тилейме, джаным, манга,
Мени мыдахлыгъымы кёре эсенг.

Кырдыкны да, назны да къарт болууу,
Бир ауурду, мугурлукъ бериб бизге.
Адамны уа адамгъа къайгъырыуу
Адет болуб, орналгъанд кёлюбюзде!

АЙЮЛЕДЕ АДЕТ...

Айюледе барды бир эски адет:
Къайсы тыйыншлы эсе ол кесича,
Терекге ыз салады, ай медет,
Вашха юйюр ол тийреге келмезча...

Айю, сѣлешмей ачыкълайд джазыуун,
Аны халын төрекде ыз айтады.
Джюрегими эм мийик джуддузуна
Белги салдынг — джарсыуум да андады!..

* * *

Унут, шохум, сая унут,
Мыдахлыгъынг бар эсе...
Тиширыуну атын джут,
Антын ол бузгъан эсе.

Джетишмеген бар затынг
Унутулсун ашхы кюн.
Доммайны акъ къарлары
Кёрюб, кёлонг басылсын!

Мында ёстен гюллен
Саугъагъа сен ала кет.
Къууанчлы ашырырса кюнлени —
Алада джуддузлу кёк.

Бели — Ала-Къаяны
Мийиклиги кюнчонгде.
Шохлукъну беклигине
Тууад шохлукъ джюрекде!

ИЙНЕКЛЕ ДА КЕЛЕДИЛЕ
ЧАЙКЪАЛЫБ...

Бачхала да
башладыла саргъалыб,

Къачкы джол
шыбыртады тереклени...
Ийнекле да,
рахат-рахат
чайкъалыб,
Келедиле тебен
джанындан элни.

Терекледен тышген сары
чапракъла,
Сууукъдан сакъларла
туугъан джеринги.
Терек да юшюмез,
келирле джазла,
Къардан бууаз болуб
терекле, хансла,
Этда биз кёрюрбюз
джангы кёгетни!

ДЖЮРЕКНИ ДЖАРАСЫ...

Кёкде джаннган
Джулдузладан эсе,
Джюрегинги
Джаралары кёб болур.

Тенгинг къазауатда
Елген эсе,
Джарыкъ тюрсюню
Ашы кёзюнгде турур...

Сенича уллу
Фахмулу адамла

Джараларын
Кеслери багдадыла.
Джер кибик тѣаюмлю
Боладыла ала —
Аллай бирден
Палахла чачыладыла.

Джавуунгу
Беклиги уа ушайды,
Къаяланы тешиб
Чыкыгъан терекге.

Ай да, кюн да
Сени ючюн джашайды,
Хурметлери чомарт
Бергенлей джерге!

КЮН БАТХАНЛАЙ

Таулада кюн
Тау артына батханлай,
Джанмуарла
Дорбунлагъа къачарла.

Экинди, ашхам
Басса да алай,
Сабий даурла
Алкын чыгъарла.

Бир кесекден
Мычымайын тѣгерек,
Къара чычыкъ кибик,
Къаралыб къалад.

Алай а ай кёб
Турмайын тёппеледен,
Джаш кыыз кибик,
Ариу кызаарад.

Айхай да, ай нюрюн
Чомарт тёкгенлей,
Къая, терек, адам
Болсун-барысы,

Деу суратча
Кесгин кёрюннгенлей,
Суратланад
Хар затны ауанасы!

МАРАЛ ДЖАНГУР

Марал джангур себелейди,
Хансла кыууана болурла.
Тауланы джангур бийлегенди,
Таула уа — таулай къалырла!

Алай ётерле ёмюрле,
Марал джангурла джауарла.
Джанкъылыч, кюн да тийгенде,
Тауда маралла кёозларла,
Игиле тууарла ол кюнде!

Ариу кёзлеринг, ауазынг
Къачха да ушаб къалырла.
Экибиз джырлаучу джырланы
Бизсиз башхала джырларла.

Алай ётерле ёмюрле,
Марал жангурла джауарла.
Сахараны кьум тюзлеринде,
Доммайдача хансла чагъарла.

Джарсыгу да арыб бир тохтар,
Мыдах джюрекле джарырла.
Джангы ай джангыдан кёб чыгъар,
Тюзде адамла кьалмазла.

Алай ётерле ёмюрле,
Марал жангурла джауарла,
Ариулукъ а кьалыр дуняда,
Насыб сакълагъан кёзледе
Сюймеклик джашар хаман да.

Алай ётерле ёмюрле,
Марал жангурла джауарла.
Джанкылыч, кюн тийгенде,
Тауда маралла кьозларла,
Игиле тууарла хар кюнде!

ДОММАЙДА

Къалын болуб тубан,
Доммайда джаууд жангур.
Сен кёб турмайын мындан
Кетерсе. Наксе такыр?

Джугъутурлу Чатында
Тие-Ине тепесинде,
Къызаралла акъ бузла,
Кюн бата тебресе.

Доммайны сураты да,
Джазылыб кёзлерингде.
Самолётну учханын да,
Эшитесе тюнюнгде.

Ариу Доммайны чегети
Шыбырдайд жангурла бла,
Мыдах этме кёлюнгию,
Джашай овгъан кюнле бла...

Сен Москваны тансыгълаб,
Радиога тынгылайса.
Джюрек джылыуунгу да
Сен мында кёюрса!

Джугъутурлу Чатында
Тик-Ине тёппесинде,
Къызаралла акъ бузла,
Кюн бата тебресе.

Бюгюн а къалынд тубан.
Доммайда джауад жангур.
Кетесе сен мындан...
Сора нексе такъыр?

ЧАЛ ВУЛУТЛА

Чал булутла
Кёкию къучакълаб,
Баралла джел бла
Бирге джюзюб,
Джерде къууанчны
Джетдириб кёйге,

Таула да туралла
Сюзюлюб...
Суратчы уа
Этеди сагъыш,
Бу къачхы
Табигъатха тюз къараб,
Сора кёк бла
Джерни ышайлары
Суратына джыяды да
Ол сайлаб...

АКЪ МАРАЛ

«Акъ маралгъа джолукъсанг,
Анга джаулукъ этмейин.
Ариулукъгъа сукъланыб,
Кёзюнг анга тиймейин.

Кёб джылы сен джашарса,
Зауукълукъну да сынаб.
Кесинг джазыкъ болмазса», —
Дейди бир къарт, джыр джырлаб.

«Акъ маралны ызласанг,
Елюм къошаса», — дейди.
Анга шюккю тутсанг да,
Иблисге тенг этеди.

Ана сютю кибикди,
Акъ маралны къачы да,
Аны кёрген игиди —
Бизге ушайд чачы да».

«Акъ маралым», — дейди ол,
Тёпелеге кёз ийиб,
Сабийге да бериб джол,
Бёркюн төшиб, бир кийиб.

«Туугъан джерим — акъ марал —
Санга мен кьор болайым.
Сен ариулай, былай кьал,
Бурху джерчик болайым», —

Деб джырлайды энтда кьарт,
Туугъан джерин ийнакьлаб.
Хар бир сёзю — бирер нарт, —
Джыры чыгъад боржъумдаб.

Джангы туугъан адамгъа
«Акъ марал» деб атайды.
Бютеу кёксюл дунягъа,
Алгъыш этиб, джырлайды.

Акъ маралгъа хар адам
Джаулукъ этмей тюберча.
Бу кьарт джырлайды тамам.
Сен джашауну сзюрча...

Туугъан джерим — акъ марал —
Санга мен кьор болайым.
Сен ариулай, былай кьал,
Игиликке кьошайым!

КЕВ ДЖАШАРЫНГЫ ИЗЛЕЙМЕ

Тилейме, озгъан джайны къайтар деб,
Джангур джауб, баччаланы джашнатыб.
Сени джууугъунга келечи ийиб,
Турмайма да джетген джашча къайгъырыб.

Мен а тилейме, кѳб джылы джаша деб,
Арилуеъ бла дуняны джарытыб.
Къартлыкъ санга терк джетмезин тилейме,
Джаз келгени сайын хаман къууаныб.

Тилейме, сен унутма, сакъла деб,
Сен белгиге берген затны джашырыб.
Энтда джангы джомакъла айтырса деб,
Сакъламайма кыш иигирни ашыгъыб.

Мен тилейме, бир джарсыуунг болмазын,
Бешикки къатында олтур ышарыб.
Кѳк чартласа, джюрегинг да къркъмасын,
Аны тобла атылгъанга ушатыб.

Тилемейме, озгъан джайны къайтар деб,
Джангур джауб, баччаланы джашнатыб.
Айтырса деб энтда джангы джомакъла,
Сакъламайма кыш иигирни ашыгъыб...

Мен тилейме — былай сейирлей сен тур,
Ачыгъ сѳзюнг болмасын бир кишиге.
Кѳзлерингде турсун сени джугъутур,
Мийикликге белги салыб ѳмюрге.

Айырылдыкъ... Кесим джангыз орамда
Мен барама. Къалыб кетмем аджалгъа.

Чачынгдан тюшген тюйреуч — кьолумда,
Аны суйюб джюрютеме джанымда.

Тилейме, озгъан джайны кьайтар деб,
Джангур джаууб, бачхаланы джашнатыб.
Айтырса деб энгда джангы джомакъла,
Сакъламайма кьыш нигирни ашыгъыб.

Мен тилейме, кьб джылланы джаша деб,
Аршулукъ бла дунняны джарытыб.
Къартлыкъ санга терк джетмезин тилейме,
Джав келгени сайын хаман кьууаныб!

ИУДА УППА ЭТИБ...

Иуда уппа этиб
Сатханд устазын.
Ангамы ушайды
Сени инетниг?
Сен айтхан джыллагъа
Ашыгъыб кьайтдым.
Не табдым?
Бедиш ётюрюкюнсю кьрдюм!
Устазынг тюлме.
Шохунг эдим сени.
Кьб заманы
Ийвандым да мен сениге.
Бу «шохлукъда»
Бир затны билдим, тейри,
Ётюрюкден джанмай
Елелле хансла.

Сени бла заманым
Кетди бошуна.
Иуда эсиме тюшеди
Сени бла!..

ДЖУГЪУТУРЛА

Эки уллу джугъутур
Къагъышалла къаяда.
Мюйюзлеринде — дауур —
Ол зынгырдайд хауада!

Башларында эчки къуш,
Эркин учад, къарайды:
«Хайда къагъыш, терк джыртыш»
Деген кибик, марайды...

Джугъутур мюйюзледен
Агъалла кюн таякъла.
Къайсы кетер мийикден,
Не башхасы бард къушха!

Эки уллу джугъутур
Къагъышалла къаяда.
Мюйюзлеринде — дауур —
Бек зынгырдайд тауда!

ДОРБУНДА ХАНСЛА

Адам аягъы басмагъан джерледе
Чагъалла дорбунда къая хансла.

Ала, джерни, кърны да сюерле,
Джанганчадыла чыкъда ала.

Анда джугъутуржу тепсеб кѣргенме,
Къая хансан ол кефлениб, керилиб.
Дорбунда назик хансны суйгенме,
Аны джашауун сабийге теиг этиб...

КЪАР ДЖАУАДЫ...

Къар джауады, джауады кър,
Теппеле кѣрюнмей къалдыла.
Терен кърдан буу чыгър,
Сабийле шош джукъларла!

Кър джауады, джауады кър,
Кѣкенлени басханд тубюне.
Оюлады, оюлады джар,
Къоянчыкъ орун табармы кесине?

Кър джауады, джауады кър,
Дуння акъ бола барады.
Айю да мамурачын джалар,
Артдан а кюн джангыдан чыгъады!..

БЕЛИ-АЛА-КЪАЯ

Бели-Ала-Къая,
Сау къал, кетейим.
Сен джюрек къала,
Сени ба этейим.

Бели-Ала-Къая,
Сен кызгъа ушайса.
Ешюнюнг агъара,
Тубанига бугъаса.

Джав джылыуун берсе,
Тебрейсе сен чагъыб.
Джаным уча билсе,
Турурем санга чыгъыб.

Бели-Ала-Къая,
Буз чачынг алтындан.
Бетинг тийиб айгъа,—
Ол кетмей къатынгдан...

Бели-Ала-Къая,
Сау къал, кетейим.
Ехтемлик да ала,
Санга джыр этейим.

АДАМНЫ КЪАТЫ БЛА...

Тайыб джыгъылгъан адамны къаты бла
Озуб кетиб, сѣз этнучю болмадыкъ.
Анга къол узатыб, халаллыкъ бла
Болушмай, уллу кѣллюлюк этмедик!

Керек кюнде, тайгъанига да джарадыкъ,
Джолну кѣрмей къыйналгъан «сокъургъа» да.
Джол кѣргюзюб, къол бериб ашырдыкъ,
Адам андан саналады адамгъа да!

БЕШИКДЕ...

Бешикде сабийге
Ийилген ана,
Ачымасын, кёрмеси
Ол бир джарсыу.
Тауланы башында
Кюн джанса,
Ана джанына да
Тиймез бир ауруу!..

САВИЙ ДЖЫЛАБ БИЛДИРЕДИ...

Сен бюгюн да
Тураса тынгылаб.
Азмы джылагъанды
Джюрегим санга?
Сени юсюнгден
Сагъыш эте, джылаб,
Сокъур болуб,
Тюбегенме мен тангга.

Бастырыкъланыб
Кёб кечени къобханма,
Къолларым бла мен кысыб
Кёалерими.
Ананга, атанга
Алгъыш айтханма,
Сениге эшитдиралмай
Турсам а сёалерими.

КЕТДИМ ЧАМЛАНЫБ...

Кетдим санга чамланыб,
Не зат тюрленди андан?
Кишдик алдыма чыгыб,
Къайгы джетди ызымдан.

Мен кетдим, не тюрленди,
Джашил болдуму булут?
Сагыш тынчлыкъ бермеди,
Джюрекде кюйдю умут.

Юйюнгде уллу дауур,
Къоргъашынчад, эримейд.
Аурумагъан сау бауур,
Ауругъанча кърюнеди...

Юйюнгде уллу кычырыкъ —
Бек узакъдан эштилед.
Къанаты сынган чычыкъ,
Учмай, сагышха тюшед.

Кетдим жангы къайгыгъа
Мен жангыдан джутулуб.
Кеси жангыз бир таууш
Терт жанымдан къуюлуб...

Ол сени тауушунгду,
Нек къалдынг сен жангылай.
Джангыз «джулдуз» мутхуаду,
Къуу терекча от сакълай.

Экибизден къайсыды
Къуу терекге ушагъан?

Хыны сёзюнг ассыды —
Бир хурмети болмагъан!

ХЫНЫ БОЛДУ...

Хыны болду мени
Джашагъан ёмюрюм, —
Дуняда къаллай
Бир къабыр къазылды?
Мен бешике джукълаб
Тургъан кюнюмде, —
Урушда неллай
Бир адам къабылды?..

АДЖАШСАМ ДА...

Аджашыб къалсам да келген джолумда,
Къайдагъысын билмей джашагъан джеринги.
Келмей къаллыкъ тюл эдим мен санга :
Биле эдим, арбазынга иеринги!

Эсгермейме эски гурушхаланы,
Сау болдула салгъан джараларынг да.
Аяз кебдириученд джыламукъланы, —
Ачы аяз джолланы бардым да!

Сени джашагъанынг насыбды манга,
Тенгиз кибик, болур джюрек сезимим.
Сенсиз тюбегенме джарыкъ байрамгъа,
Сенсиз мен а бушуугъа да тюбедим.

Ачыусуз болмадым, аны хорладым!
Арта кълалдыла джаралы кечеле...
Мен кълалеринге джангыдан къларадым —
Арбазгъа да кълондула кългюрчюкле!..

МЕН ДА БИЛМЕЙМЕ...

Кесим да ангылаялмай турама,
Билалмайма не болду экен манга?
Исси кълолуму талпыб узатама!
Тнерге термиле сени кълолунга.

Тенгиз айыргъланчады арабызны,
Сюймеклик ушайды кийик джелге?
Ол умутуму кълаласынмы бузду? —
Джууукълашыу кълынын болгъланды бизге.

Гюллю шахарда, мийикде джашайса,
Юсюнг да омакълды, ачыуунг да джокъл.
Айтханымы кълзбаугъламы санайса,—
Джюрекде уа, ёртенча, джанады от.

Санга не болду? Билалмай турама.
Аны билир кибик, усталыгълым джокъл.
Файгъламбарны кълзы, мен баш урама,—
Сенсиз а кюн, умут да болурла тот...

ТЕНГИЗ ДЖАГЪАДА

Ялта, нюрлю танг аланы кълчакъллаб,
Акълыл-балыкъл джангы болгълан джашха
ушадым.
Чыпчыкълларынгы къланатларын «сыллаб»,
Тенгиз толкълунла бла бирге чайкълалдым.

Анда джазгъа ушагъан ариу кызыны
Къолчукълары джюзюм ийис этгенлей,
Ол, тенгиз джагъагъа ёшюнюн кысыб,
Андан сора джууунургъа кетгенлей.

Шужур этиб, тенгиз толкъушлагъа да,
Къумда аны аякъ ызларына да къарадым.
Аны юсюнден акъгъан тамчыгъа да
Кёлюм бла ачыкъ сукъланыб къалдым...

Алай кёрюб, узакъгъа джюзюб кетиб,
Джюрегими джубандырыргъа кюрешдим.
Алай а, бир зат тынчылыкъсыз этиб,
Къыз джууунган джерге джангыда
келдим.

Ялта, ол кыызчыкъ да, сени каска
джырынг да,
Джашауумда джанкъылышча турурла...
Мен кёргенме тенгизни джагъасын,
Къалай ариудула алайда кызла!

КЕЗЛЕРИНГЕ КЕК СЫЙЫНЫБ...

Бир джаягъынг кюн, бирси ай болуб.
Этда сени тюшюмде кёрдюм,
Джюрегими мен санга бердим —
Аны уа юсюне къарылгъач кёноуб...

Кёзлеринге сау кёк сыйыныб,
Джюрегингден джулдузла чыгъа...
Тюшюмю алалмадынг сыйырыб,
Турдукъ, таныш эди бизге джагъа...

Сен, ариулукъну нюрюн кийиб,
Сейирлик бериб дуниягъа,
Къатынгда отлай акъ кийик,
Алгъыш айта, Апсаты санга.

Джаягъынгдан себилген хурмет
Сабан тюзлени бек джашнатыб.
Сенде барды уллу берекет,
Хар юйюню терезесинден джарытыб.

Энтда джюз джылдан ма бир кере,
Бюгечеча, сен тюшкюме кел.
Сени джашауда алай кёре
Билгеним ючюн, джылыууму кёр.

ДЖАЗЫКЪСЫНДЫМ КЕСИМИ...

Джангур тохтаб,
Кюн джангыдан джылытды,
Тенгиз джагъагъа
Мен чабайым, дедим.
Алай а, не келсин,
Мени бир зат тыйды —
Мен кесими
Джазыкъсындым кесим!

Анда джууунган
Тиширыуну кёрюб,
Биягъынлай
Къыйнамайым джанымы:
Бу къарт тенгизге
Ариулугъун бериб,
Ол ариу джюзеди,
Чабакъчады саны!

Баралмасам да
Тенгиз джагъагъа,
Былай суратны
Кёзлеримде джаздым.
Тёзалмадым,
Этда тюшдюм къайгъыгъа,
Ол джууунган джерге
Ингирде бардым.
Барыб къарадым,
Къумда ызлагъа...

* * *

Къабырлада да ёседиле хансла,
Тюрлю-тюрлю бояулу болуб ала.
Адам кёзлени бояулары алагъа
Кёчген болурламы сукълана саулагъа?

КЕЛИН БОЛЛУКЪСА

Бюгюн санга бир амма,
— Келинчигим,— дерикди.
Уккаш этиб, ол санга
Джылыуун да берликди.

Келин болуб отоуда
Бек ариу кёрюнниксе.
Санга тартылса орайда,
Тойну дамын билликсе!

Сен таныгъан бир адам,
Кеси джангыз узакъда,
Кёзлеринг къаты кысыб,
Олтурур суу джагъада!

ДЖЮРЕГИНГЕ САУ ЕМЮР СЫЙЫНЫР...

Тепсей тургъан кыызгъа
Къараб турдум да,
Къаллай бир ариулукъ
Эследим анда.
Башын, бойнун
Ары-бери бурду да —
Мени алыб барды
Сейир дунягъа.

Аны тобугъу,
Ешюню, къоллары —
Джашлыкъ бла
Джанкылычдан тоб-толу.
Сюймецликки джандетте
Элтген джоллары, —
Бу кызыны
Тепсеюнде болу?

Илгичи да теги
Болмаз бу кыызгъа,
Аны кзууатында
Адам джылыгыр.
Бар мыдахлыкъ
Кетиб къалыр бузлагъа, —
Джюрегинге сау
Емюрлюк сыйыныр!

КЕБ КЕЧЕНИ ДЖУКЪЛАМАЙ...

Кѣб кечени джукъламайын чыкыгъанма,
Ариулукъну ариулугъун джазаламай.
Ариу кызыны суйюб мен тургъанма,
Суймекликден не арымай, не талмай!

Джангурну да тауушуна къууаныб,
Аллай кѣзюуде кѣб сагъыш этгенме.
Сууукъ джелде, къар тюбюнде мен къалыб,
Джангы кюннге ашыкыгъанлай джетгенмо.

Ашхылыкыгъа джюрегими кенг ачыб,
Ата джуртну хар кюнюне баш урдум.
Кѣвлерими джашырмайын, бек суйюб,
Тевглерими тойларында олтурдум.

Айыб джокъду ачыкъ назмула ючюн,
Тюз джол да атны абындырады.
Адамланы кемсиз суйгеним ючюн,
Игиликге игилигим джолукъдурады.

Келлик заман чакыграды кесине,
Болуб джылы кьолу манга келечи.
Кюреширме назму джазыб бюгече.
Сев болурса ариулукъну эгечи!

ДЖАНГЫЛДЫМ

Мен энтда джангыдан джангылдым,
Санга ушагъан тиширыуну
Атын айтыб, дженгил тохтадым —
Мен энтда да болдум бушуулу.

Кёк кёзлери, сени кёзлерингча,
Алай джылы къарайдыла манга.
Аны эртдеден бери билгенча,
Ол танышымча кёрюндю манга.

Джюрюшю шашмай санга ушайды,
Аты да сени атынгча болуб.
Джангылычым аясуз талайды,
Исси, кемсиз тансыкълыкъдан толуб.

Баям, джаным, андан уялдым,
Анга сёлешгеними терсге санаб.
Мен аны ызындан къараб къалдым,
Сени ауазынгы эштгенча сынаб...

САНГА СУКЪЛАНДЫМ...

Къуу терекни теппесинде, мийкиде
Кюн таякъла ойнагъанлары ючюн.
Кюннге салам бергенме эртденликде —
Алай затха эсияг бёлюнгени ючюн!

Минг джыллыкъ чывар терекни тюбюнде
Олтураса. Тамырына къууандым.
Сени ариулугъунгу кенг тенгизинде
Турлукъ адамгъа мен бютюн сувъландым...

АРИУЛУКЪНУ БИЛИБ...

Ариулукъну ангылай
Башлагъанымда,
Сени кёрюб,
Биринчи суйген эдим.

Сен билмеенг,
Тепсей эдинг тойлада,
Мени кёрсенг,
Алкын сабийсе.— дей эдинг...
Эрге чыгыб,
Сени тоюнг баргъан кюн,
Ачыдым, мен сени
Сюйгенлей кълдым.
Джыладым...
Джюрек да бола эди кюлтюмлю...
Энтда да унутулмайды
Ол халым...

• • •

Кюн бек джылыды
Нарсана шахарда.
Мурат шохум манга
Къонакыгъа келди.
Джаш типиргуча,
Кыш чилле орамда,
Суууеъ тюлдю,
Тереклени кёртеб.

Джавгы кюнню алыб
Келдим — деб, Мурат.
Нарсананы
Тансыкълайды, сюйгенди.
Толу кюн да таула
Башын кызартад.
Джетген кызача,
Хауа джюрек билейди...

Февраль ай болгъанын
Къойдукъ унутуб.
Тенгиз джагъагъа
Бёлюнеди эсинг...
Омакъ къыаладан
Нарсананы толтуруб,
Кюн ариуду,
Анга къууанад тенгим!

КЪАРТ БОЛА ЭСЕНГ ДА...

Къарта бар эсенг да, джаным, сен,
Ол зат манга ташатыллай къалады.
Алгъынча, ышарыб, манга кёрюсенг,
Сюймеклигим, алгъын кибик. джанады.

Чамлана да, къайгъыра да билесе,
Адамны халисин, нелемин ангылаб.
Къарт кюзюге бетинги кёрюзесе,
Кеталмайса андан чырта джанлаб...

Къачкы ашхам энтда келмегенд савга,
Бошува къыйналма къарт болама деб.
Энтда ышарыб чыгъарма аллынга,
Сени къолунгу джылыуун мен излеб...

СЕНИГЕ ДА, МЕНИГЕ ДА...

Да, джаным, сеннге, меннге да,
Шошлукъ керек эсе да, билмейме?
Сууукъну, отну, джаханимни да,
Джандегча кёребиз, сёз этмейме!

Аякъларыбыз да кюнде кюе,
Суу джагъада чабыб айландыкъ.
Узакъ къумлада джюрюген тюе
Бизни айландырса деб, сукъландыкъ.

Боз къарлы ауушлагъа чыгъыб биз,
Бек тогъудукъ кёклюкню сууундан.
Джануарны да ангылай билебиз,
Ала бла ушакъ этдик «шохлукъдан».

Тенгизде да айланыргъа сюебиз,
Толкъунланы джырларына да
тынгылай...
Северни да сууукълугъун кёрюрюз,
Ары барырыбыз келеди, айхай!

Альпинистле болуб да айландыкъ,
Тёппелеге ёрлерге сюебиз.
Шынкъарт къатында да джырладыкъ,
Бузлагъа джылыу бериб кесибиз.

Билмейме мен, сеннге да, меннге да
Тынч боллукъ болмаз джолоучулукъ.
Керти теннге, сабийге да, кюннге да,
Бюсюреу эте, биз тюз джашадыкъ...

Къыйналгъан, ачыгъан да болурбуз,
Башхаланы да боранладан джакълан.
Къаджыкъма, джаным, биз энтда
солурбуз,

Солурбуз сабийлени ийнакълан.

Да, джаным, сеннге, меннге да
Шошлукъ керек эсе да, билмейме?
Сууукъну, отну, джаханимни да,
Джандетча кёребиз, сёз этмейме!

ТАКЪЫРДЫ ДЖЮРЕГИМ

Не эсе да такъырды джюрегим,
Къачхы табигъат киби, алай.
Тауда «Гаралы» элге сен кетдинг,
Кёзлериме бир тюрлю къарай!

Гюллени джыйгъанча, санга джыр
Джыйгъанма тауланы башында.
Омакъ мынчакъладан санга сынджыр
Джасаб, тагъарыкъма акъ бойнунга!

Джайгъы ингир, джангы джомакъ киби,
Босагъангдан суюнюб, санга келир,
Алайды, тазады санга суймеклик,
Энтда тёгерегинг сени кёгерир.

Тауда «Гаралы» элге сен кетдинг,
Тынчлыгъым да сени бла кетгенди.
Мыдахлыкъны кёзлерингде кёрдюм,
Ол джюреки сагъышлы этгенди.

Экибиз бирге кёрген сейир бу джер
Кёзлерими хама кесине тартыб турады.
Мени сенден биягъышлай тилерим:
Джарыкъ бол сен. Къууанчыбыз алдады!

КЕЧ, ТИЛЕЙМЕ

Кечкилик бер, тилейме,
Джур баланы кёзюнде
Джыламукъну эследим,
Джарыкъ кюню ичинде...

Тюлкюню да кёалерин
Мылы болуб кёргенме.
Джарсыууму унутуб,
Анга эсин бёлгенме!

Этмесем да бир мадар.
Ала ючюн кыйналдым.
Джаным халалд — ол кьадар, —
Кесиме аяу салмадым!

ОРНУ ДА АГЪАРАДЫ...

Бети, орну да
Агъарады аны.
Узун кечени
Джукъламай джарсыды...

Къалтырайла
Энди имбашлары,
Ийнакълайды
Бу кызыны танг аласы!

Акъ тобукълары бла
Аны ёшюню,
Кече кьоркьмай,
Джукъламай къалдыла...

Кызыны суйген
Джашарыкьды ёмюрню —
Джаханим да неди
Аллай адамгъа!

ДЖАРСЫУ ВЕРДИНГ...

Таб, джаханимде болсам да, сенден,
Шошлукъ табыб, къутулмазымы билдим.
Анда да къоймаз эдинг кючюнг джетсе,
Сен манга къаллай бир азаб бердинг...

СЕН БОЛМАСАНГ...

Сен болмасанг, ой джаным,
Ай да, кюн да джокъ манга.
Сенсиз кълсам, кѳб кългъым,
Аю салмайд джаныма!

Сен болмасанг, оллахий,
Назму, кюу да джокъ манга...
Сен ёлсенг а, аллахым,
Елюм сакълар кълтымда,
Насыб кълмай джанымда...

СОКЪУР ДА СЮЕ БИЛЕДИ...

Сокъур да сие биледи —
Ол сезим болмайды мутхуз.
Сангырау да джырыны эшитеди —
Ала кълмайла умутсуз.

Ала, туз-дамны кѳрюб,
Джашаугъа шукур этелле.
Къууанчны, ачуну да билиб,
Адамгъа джылыу берелле.

Алай а бир кѡауум адамла
Кѡре, эшите да тургъанлай,
Ала ташча сууукъ болурла —
Буз да сууукъ тюлдю алай!

МЕНИ АЛ ДА КЕТ

Джаным, мени биргенге ал да кет,
Кѡайры десенг да сени бла барайым.
Джюрегими аурууун сен бир сау эт, —
Джангы ъмюрде талай джыл джашайым.

Мени алыб сен Москвагъа да бар,
Сюйген джерлериме тансыкъ болгъанма.
Анда джангы джангур бетинги сылар,
Джангы ъмюрге тюберге ашыкъгъанма.

Мени алыб кѡайры сюйсенг да бар,
Гюнах тюлдю джарсыууму ангыласанг...
Джулдузулу кѡк сени башынгдан кѡрар,
Сюймекликни иссилигин сынасанг.

Джаным, мѡлек бол да, мени алыб кет,
Андан сора джангы ъмюрге джетерсе.
Бююн туугъан сабийчикге алгъыш эт —
Сен да сабий табар кюннге тюберсе!

КЪЫЗГЪА УШАГЪАН...

Къызгъа ушагъан эртденликге
Кѡолларымы джаяма мен.
Чачынгы джангур джибитсе,
Сабийге ушайса сен.

Джаланаякъ чаба эдинг,
Аякъларынг чыкъда «кюйюб».
Бетинги джел джалай эди,
Адамча ийнакълаб, суйюб.

Джазгъы кюича сен ышарыб,
Къозучукъгъа келе эдинг.
Аны бетин бетинге салыб,
Анасына ийе эдинг...

Сен ёсген эл байды,
Кесинг да ушайса анга.
Алгъыш этдим, сени кёрюб,
Атыб келген огъур тангнга.

АЛАЙ КЪАЛДЫНГ...

Сени туугъан кюнюнго да унутдум,
Байрам бла алгъышламайма сени.
Джазгъы джабалакъ кибик, сен джутулдунг,
Энди кёрмейме суйюмлю кёзлеринги.

Автобусну аллын сакълаб чабмайма.
Андан ышарыб тюшеринги излеб.
Тансыкълаб, сизни орамгъа бармайма,
Джууугъунгу-тенгинги кёрюрге деб.

Гокка хансланы да джыйыб таулада,
Къууанырса деб, аланы сакъламам.
Экибиз наныкъ джыйычу талада,
Алгъынча, бёденечикни туталмам.

Этда барыб Къара Кёлде джууунмам,
Сен да къумгъа джатмазса, кюнде кызыб.
Санга джангы назмуму да окъумам,
Анда кесинги кёрюрге, деб базыб.

Кесинг бла къалды насыб джолунг да,
Джарсыуунг да манга таша болгъанды.
Бир гитче сабийчик бла къойнунгда —
Былай суратынг кёзюмде къалгъанды.

СЕНИ АТЛАМЫНГ...

Сени джумушакъ атламынги тауушу.
Хауагъа сингиб, къошулду ингирге.
Арта къалгъанча Гоначкирни ауушу,
Ауур солуб, сакъ къарайса кюзюге!

Мен сенден суймекликни тилемейме,
Болгъан затны унут деб да, айтмайма.
Этген ишимде терсликни кёрмейме,
Арабызны сууукъ этдинг. Ангылайма!

Аурусам да, телефонну сакъламам,
Анда ауазынги бир эшитир ючюн.
Къыйналсам да, мен а санга баралмам,
Санга аман сёзю айтдырмаз ючюн.

Къумгъа джутулгъан джайгъы джангур кибик,
Бирге болгъан кюнлерибиз тас болуб
Къалдыла, къанаты сынган къуш кибик,
Къанатым сынганды, суймеклик уруб.

Самолётда учуб бара, узакъгъа,
Эслемей айтсам да, сени атынгы,
Ол да болушалмаз джюрек джарагъа —
Озгъан заман къайтармаз сыфатынгы.

ХУР КЪЫЗ...

Эртден сайын Тубанлы Кёлден
Къыз сыфатлы тубан чыгъады.
Кюн тийиб, аяз урса мийикден,
Ол къыз тау башлагъа бугъады.

Аны арну кёзлери, къашлары,
Акъ кюмюшню хурметни алыб.
Имбашлары, узун къоллары,
Кёк чачы да нюрге боялыб.

Тау башланы уппа этеди,
Кенг джайылыб къызын къоллары,
Джаш анача сюе биледи.—
Алай суююмлюдю бет къаны...

Кирпик ачса-къар чачылыб,
Керексиз къайгъы салады санга.
Кёзюнг кёрсе — джолоучулукъ
Кёкге учуб барады анда.

Кёк къаяны назик къучакълай,
Талпыб солуйд ясси ёшюню.
Джаз эртденни суююб сакълай,
Кимни толмаз бюгече тюшю?

Кимге саугъагъа тууады бу къыз,
Кимге тюберге ол нзлейди?
Къалырмы да кеси джангыз? —
Хамаи быллай соруу кючлейди,

Кёлден чыкъгъан кызыны къарамы
Джюрегими ичин тарайды.
Ариу кызыны алыб сыфатын,
Эртден сайын кёлден къарайды.

Аны ызындан эсли къарайма,
Дженгил ташайыр деб, кыйналыб.
Джарсыууму ол ангылармы,
Сёз айтырымы манга ачылыб?

Эртден сайын Тубанлы Кёлден
Къыз сыфатлы тубан чыгъады.
Кёлге келиб къарайма, кёзюмден
Ол сурат кетмейин къалады...

Тюбеширге джолму нзлейди?
Келечиди кыйсы ёмюрден?
Кимни эсе да къаты сюеди,
Ол кимге тюбер, чыгъыб кёлден?

Эртден сайын Тубанлы Кёлден
Къыз сыфатлы тубан чыгъады.
Кюн тийиб, аяз урса мийикден,
Ол кызы тау башлагъа бугъады.

САНГА

Мен санга кыйгъырыргъа керекме,
Сени бек сюерге борчлума мен.

Джылы ауазынгы кюсерикме,
Бек узакъ джерледе къалсанг да сен.

Екюнмейин ёлюрге керекме,
Аджал мени джокълагъан сагъатда.
Хар туугъан бла джангыдан туууб да
Турлукъма, джангы ханс туугъан заманда!

Китаб окъуб, сен киногъа къарарча,
Сен тынч-рахат джашарча дуняда,
Бир джерде да къыйнылыкъ болмазча,
Мен ёлюб, сау боллукъма джангыдан!

Биреу ёлмез ючюн-ёллокме мен,
Факъырла да болмазча джашауда,
Не джарсыуну да хорларма мен,
Сабий ойнарча сени къойнунгда!..

ЛАРИСА ПРОЗОРОВАГЪА

Ачыдым да, Лариса, — деб къычырдым,
Къарамынг да бир да чыгъмад эсимден...
Джаралы айюча да джыгъылдым,
Джыламукъ да ёлмей къалды кёзюмде.

Пятигорск шахарны бу джай кюслери —
Машукъда чыммакъ тубанга байланыб.
Къарт турланаланы мыдах кюслери —
Турурла мени кеслерине тартыб.

Машукъну джангурунда мен джууундум,
Анда санга деб гюллени джыйгъанма.
Ол гюллени мен сенден бугъундурдум,
Кечикгенме. Гюлле мууал болгъанла.

Кечикгенме шатык гюлле джыяргъа,
Къачны келгенин унутубму къойдум мен?
Кечикгенме, кечикгенча поездге,
Анга билетими тасмы этдим мен?

Кечикгенме. Мени поездим кетди.
Джыйгъан гюллерим да болдула аман...
Заманны джокъмуду бир хатери? —
Нек турмалла поездле бир кесек заман?

Кечге къалмай эследим бир затны:
Кёзлерингде джанкъылыч болмайд тот.
Ол, джашлыкъны, шохлукъну да шартыды —
Халингде да озгъан джаздан къалгъанд от...

Алай а, тенгизни ётген кемеча,
Джазыууму ичи бла сен ётдюнг.
Эгечимча, салам бериб, сёлешиб,
Джюрегимден хомухлукъну тас этдинг.

Джан аурутуб, эс ташлама, дегенинг
Джараб турур ашхылыкъны джолунда.
Сау бол, джаным, бек разыды джюрегим,
Джаныб турсун игилик тыбырында!

Ким биледи, мени эсге тюшюрюб,
Керти шохунг джетмегенча болурса...
Сен мени джазны сюерге юретиб,
Джазыуума шатыкълыкъны къошханса.

Таулада кече шынкъартны къыздырыб,
Сен юсюнгден тенглерим бла джырларма.
Энди билдим поездине кечигиб
Къыйналгъанны-къайгъысын мен ангылайма.

Ачыдым да, Лариса, деб кыгчырдым,
Алгыныча болушлукъ излей сенден.
Андан сора джардан кетмей мен к'алдым,
К'алдым айырылмайын шохдан, тенгден.

Пятигорскени бу к'ачхы кюнлери,
Самолётда кёз аллыма турурла.
Сенсиз манга шош мыдахлыкъ келир —
Исси к'умда караванга ушарма.

Алай а мен разы болуб джашарма,
Сени юсюнгден бек сейир джыр этгенме.
Не бушуу, не к'артлыкъ санга джетмезча,
Ол джырг'а джашлыг'ымы бергенме!

АММАНЫ ДА К'ЫЙНАЙСЫЗ...

Урушасыз бошуна,
Насыб джанлар сизден.
Джылы кюнню орнуна
К'айгы чыгыб бош сизден...

Аммаг'ыны к'ыйнайсыз,
Сиз керексиз дауур бла.
Джашлыг'данмы к'ыйнайсыз,
Ана берген кюч бла?!

Терслик кимдеди? К'айдам?
Кюннюмю юлешесиз?
Ууакъ гурушхаладан
Юйню к'уу-шуу этесиз...

Амма чыгыб, арбада
Джыламугъун сюртеди.
Арыб-талыб дауурдан,
Къабырлагъа кетеди...

Къылыгъыгъызыны билиб,
Айыб этди кесине...
Къабырладан ол келиб,
Кёб зат тышдю эсине...

Урушдугъуз бошуна,
Ачыкъланмады тызлюк...
Кимни чыкъды башына
Замансызлай бир чал тюк?..

* * *

Сыйлы китабы ачыб,
Билгич алгыш этгенча,
Джюрек джулдузун чачыб,
Аурууну сау этгенча,

Мыдах болгъан кюнюмде,
Такъырлыкъы джокъ этдинг...
«Къозучукъла кюн бетде
Ариу ойнайла», — дединг.

«Алан» деген, халкъымы
Ал аты болгъанды, деб
Джабсардынг сен джанымы,
«Иги джаз, окъурма» — деб.

Гитче бармакъ болад асыу,
Иги сёз а — джан дарман.
Юйюнге кирмесни джарсыу,
Босагъангдан къарамасын джылан.

Халкъымы сен суюгенча,
Халкъым да сюер сени.
Бийче таурух бичгенча,
Бар китабынг сейирди!

Файгъамбар къыз Амнат,
Джерими бир мёлеги,
Санга барды аманат:
Болуб тур халкъны билеги!

КЪАРТХА НАЗМУ ОКЪУДУМ

Тамам мыдах кюнюмде,
Сени юсюнгден назмуну
Къартха окъудум, кёлюнде
Эритдимни джарсыуунгу?

Къартны мыдах кёзлери:
— Хомух болма, — дедиле манга.
Кюч бериб сёзалери,
Разы болдум бек анга.

Бююн барыб, аммагъа
Бу назмуну окъур ол!
Андан чыгъыб таулагъа,
Алыб кетер аны джол!

Къарт кёл этиб, кюрешиб,
Изледи манга джараргъа...
Назмуда кесин кёрюб,
Ол ушаб къалды манга.

Анга этилген назмуча,
Ол аны бек джаратды.
Джашлыгъын эсге тюшюре,
Мени кёзюню къаратды.

Къууанч сизди джюрегим,
Къартны талгъаны кетди.
Ол, алгъыннгы кюнлерин
Эсге алыб, къууанч этди!

КЪАНАТЛАРЫН КЕРИБ...

Турнала, акъ къанатларын кериб,
Бизге салкъынлыкъ этген кёзюнюю,
Олсагъатда мыдахлыкъ да кетиб,
Манга джайча насыб берген кюнню

Етмекге да, джеринге да тенг этиб,
Мен ол кёзюнюю уша этеме.
Сени кёлюнг турналары джетиб,
Турнала бла учканынгы кёреме!

ТУРНАЛЫ КЕК

Кёксюл булутланы ичлерин джырыб,
Дууагъа ушаб, учдула турнала:
Ол сеbebден айта болурла джарыб,
Турналы кёкдю деб бу джуртлагъа.

Озгъан джылладан къайры кетериксе,
Энтда анам эсиме тюшдю.
Сабий кюнлени багъасын билмейсе,
Джюрегинг джанады, болады суйюмлю.

Ол джыллада айланады сабийлигим,
Турна джырлагъа къошулуб, тынгылаб.
Уллу алма терекни силкиндириб.
Учхан турналагъа къолчугъун булгъаб.

Эсгерну — караван кибик келеди,
Алай а, джанкъылышча, узакъ кетер.
Арну къызчыкъ манга гюлле береди.
Ол къыз да турналары «учуб» джетер...

Сабийлигим узакъда айланады,
Къалыб къалын садны къойнунда.
Къайгъыдан ол тамам да узакъдады,
Эшта, турнала учалла башында!

Алгъынча, анамы джылы къолуна
Бетими къысаргъа бек сюеме.
Гитче сабийчик ышарады манга,
Ойнары, кюлюрю келед, билеме.

Анамы джумушакъ, джылы къолларыма
Бетими салыучу маркъа кюнлерим.
Джашауну тикли, къынтыр джоллары
Арта къалдыла, суймекликча суйюне!

Ары къайтыргъа мадар джокъ энди,
Кёб кере чагъыб, акъгъалла чапракъла.
Сабийчик къычырады «джигит бол» — деб,
Сабийлик а турады менден узакъда.

Билмезсе, ким эсе да бир сабийчик,
Сабийлигими джолу бла барады...
Ол да мени кибик чал болур, игилик
Кёрсе да, сабийлик да къарт болады.

КЕТЕЛЛЕ ТУРНАЛА...

Энтда кетиб тебредиле турнала,
Мыдах тюрсюн аллыкдыла шош кёлле.
Ала дагыда ызларына къайтырла,—
Мен эшитирме турна тауушла кёкде.

Джашил хане да кюнден болду мууал,
Кийик кертме да бишгенди таулада.
Эмен терекча тюрленед бусакъ, тал —
Джериме энтда къайтырла турнала.

Быйыл чыгыб, тюшген балий чапракъла.
Тилигани тахсаларын айтыгыз.
Къачхы сифатха кириб чокъуракъ суула,
Турналары кюулерин бир джырлагъыз.

Туугъав джерин къууаты бла хурметн,
Снесив джан-джаныуар къалай джашар?
Энтда къайтыб турна сюрюу бери,
Джерибизге салам къанатын къагъар.

Къудачымы кёкге джайыб сакъларма,
Турнала келиб къонарча къоркъмайын.
Кёб турмайын Къарачайгъа къайтырла
Турнала, экибизни джарсытмайын.

Турнала бла джангы джомакъла келиб,
Джашлыгъынгы теренине элтирле.
Туугъан джерни мийкликден кѣрюб,
Аны джангыдан сюерча этерле.

Экибиз да турналары сакъларбыз,
Биринчи суймекликни сакълагъанча.
Алларына кѣууанч халда чабарбыз,
Ала бизге джангы хапар айтырча.

Энтда кетиб тебретиле турнала.
Мыдах тюрсюн аллыкъдыла шош кѣлле.
Кѣб турмайын ызларына кѣайтырла,
Мен эшитирме турна тауушла кѣкде!

БИР ТИШИРЫУ...

Эртденбла тиширыу
Шош джылайды арбазда.
Арбазчы уа багушну
Сибиреди алайда.

Джылайд ариу тиширыу
Бетин джабыб кѣолу бла.
Танг да аны джарсыуун
Чачалмайды джарыкъ бла...

Тюгел атыб кѣалалмай,
Тангмы кѣалды кѣурушуб?
Ариу тиширыу джылайд,
Кимге барыр урушуб?

...Арбазчы уа джолланы
Тазалайды кирден,
Кёрмегенча этиб аны,
Къарамын алмайды джерден.

Тиширыу а джылайды,
Джокъ болгъанча къууанчы.
Чачын аяз джалайды,
Болгъан кибик джубанчы.

Огъурлу арбазчы да,
Кирни джыйыб кюрешед.
Дунняда бар джарсыу
Тиширыугъамы тюшед?

Ой, огъурлу арбазчы,
Букъуну кетергенча.
Кетерге эдинг ачуну,
Адам бушуу кёрмезча...

Ол заманда кишини
Былай джылаб кёрмезенг...
Сау этеренг тишинги,
Ауруудан сен безмезенг.

Алай а кёбдю джерде
Алкъын гурушха, дауур.
Къалыб ёксюз сабийле,
Болуб джюрекле такъыр.

Бу тиширыуну кёрюб,
Гурушха эт кесинге.
Джукъудан сен бёллюноб,
Назму барыр биргенге.

Сен билмеген бир адам,
Бюгюн джылайд эшикде.
Къайры къачхын къайгъыдан?
Неж тюшесе бедншге!

Бир ишексиз, бу адамны
Сабийи да, эри да
Сюер. Аны чыдамы
Санга болур юлгю да.

Эшта, арбазчыны да,
Сакълай болур бийчеси?
Тишируну къатында
Сюелди, бу къарт кеси!

* * *

Эсингде къалырма, джаным, сени,
Агъач да, таш да чачалмаз аны.
Исси ёшюнюнге къысыб бетими,
Къыйналгъаным унуттурмаз атымы...

Биреу сени мыдах этген кёзюуде,
Ахсынырса, джылыууму тансыкълаб.
Рахат отлагъан айюню чегетде
Адам къалай урду дерсе, сен джылаб.

Сабий кёзге да бир тюрлю къарарса,
Аны излемин джангыдан ангылай.
Киши кёрмезча, таша джерге джанларса,
Манга джукъ болса уа, турурса джылай.

Къарт цыган къатыннга ачхачыкъ бериб,
«Садакъя болсун поэтни джанына»,—
Дерсе, кесинг-кесингден илгениб,
Барырса бизни юйюбюзню аллына.

Эсингден чыртда кетмей къалырма,
Джел ачытхан чыбыкъгъа сен ушаб.
Къарт болсанг да, мен тюшюнге барырма,
Джаралы айюча бир бек асхаб...

РОССИЯДА БАРАМА

Россияда барама, Россияда,
Шохларыма береме исси салам.
Манга да къолун булгъады да мында,
Чыммакъ сакъаллы асулу адам.

Есенин суйген къайын терекни
Ариулугъу кёчгенди ол адамгъа,
Аны джюрегини таза иннети
Мени разы этеди сейир джолда!

Россияда барама,
Россияда!
Чехов да джашагъанды былайлада
Онгсузланы къайгъыларын ол этиб,
Кюч, эс джыйдырыб тургъанды
къарыусузгъа.
Кюрешгенд ёксюзню кёлюне джетиб.

Насыб да, къууанч да къошады манга
Чеховча адамла туугъан сыйлы джер.
Уллу джазыучу, уллу дунягъа
Джан аурутханд, киши джарсымасын деб.

Россияда барама,
Россияда!

Орус джомакъланы мында эсгердим:
Анда кӱонгураулары шош тауушу,
Хауаны да алма, кертме ийиси,
Элчини да уста, чемер кӱоллары.
Джомакъдагъы суу анасы кызычыкыны
Кӱкде кӱргенча болуб, ышарама.
Анам манга айтычу таурухланы
Джангыдан эсеме тюшюре барама.

Россияда барама,
Россияда!

Кызауатны кетмезлик джараларын
Кӱрдюм аны ариу табигъатында.
Сыйлы салынган эсгертмелени,
Солдатла кибик, сакъ тургъанларында
Кӱрдюм Россияны халал джюрегин.

Энди сабийле ӱксюз болмаз кибик,
Кырауулча сюелгенле сын ташла.
Не палахны да бери кӱоймаз кибик,
Анала да болгъандыла солдатла.
Россияда барама,
Россияда!

Джерни кыуаты бери джыйылгъанча,
Алай сейирди, алапат табигъат.
Адамладан бютеу ачыу кетиб кыалгъанча,
Алай джашнаб чагъад мында хар зат!
Чеховну туугъан джерин энтда кӱрдюм,
О, тас болмасын мында бар ашхылыкъ!
Россия да барама,
Россияда!

Кёрдюм джангыдан аны адамлыгын,
Россияда барама,
Россияда!

ЛАРИСАГЪА

Ол «таша белгиден» мен да ётерме,
Не да этиб сау эталмазса мени.
Ветим акъ кёлеккеча болур, билеме,
Джашаргъа уа кюрепирме мен, тейри!

Бу джашнаб келген дуняда джашарма,
Топракъ бурхучукъ не да ханчыкъ болуб.
Мен да кёкню булутладан «ашарма»,
Къууанырма кёк кёлледен суу тогъуб.

Тюшонге да бирде кире турурма,
Къыйналсанг, нёгерлик этерме санга.
Джазыуунгу джарыкълыкъгъа бурурма,
Джарыкълыгъым къалыб кетиб дуняда.

Ол «таша белгиден» мен да ётерме,
Аны ючюн ашыгъама джашаргъа.
Кюн сайын бир ашхы ишни этерме,
Сюймейме аманлыкъдан къоркъуб къачаргъа.

Алайды да, сен къууансанг, къууанама,
Къыйналсанг а бек къыйналама, кюеме.
Хар затха къумурсха кибик къадалама,
Къадалама джашауну бек сюе.

Ол «таша белгиден» мен да ётерме,
Джыласанг да тыялмазса ёлюмню.

Бюгюн ариу кёзлеринги кёреме —
Джарыкь этгендиле жёлню.

ДЖУКЪЛА, ЛАРИСА

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Къарт ананг тюшюнгде турсун кёрюнюб.
Тау суулада чубар «алтын» чабакъла
Къокакъгъа келсинле, къызалача сюзюлюб.

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Тенгиз сабыр болгъанды ингирге.
Эртдемба да сыбар барлыкъбыз джагъагъа,
Къумда къызыб, тенгизде да джюзерге.

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Кече, къарт анангча, бетинги сылар.
Къаяда шош джукълайдыла джур уланъла,
Аланы бири, тенгчигингча, сениге чабар!

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Къоянчыкь бла ойнарыкъса бюгече.
Джайлыкълада ойнаб айланган тайчыкъла
Сениге къууанныкъдыла сау кече.

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Тенгиз да, чегет да къарайла санга
Башындан джылтырабдыла джулдузла,
Кюн да джукълайд, хазырлана тангнга.

Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Санга белляу джыр да айтылады.
Джукъла, джаным, Ларисачыкь, сен джукъла,
Танг санга келирге ашыгъады.

КЪАСБОТНУ ТУУГЪАН ДЖЕРИНДЕ

Терекледе алмала, сабий къууанч
Кёкге чыгъады, къууат барды элде.
Огъай, энди джюрегим болмаз джаланиганч —
Кёчюрмезле мени Къасботну джеринден!

Джангы юйюнден чыгъыб Сосланбек,
Ачыкъ ышарыб, чакъырады ичкери.
Мени уа башым айланады тегерек,
Наныкъ ийислиди Къасботну джери.

Джеримча, огъурлу хоншум Шамайыл,
Аурууну хорлаб, къобханды да ёрге.
Ол, къарт болдум, деб да къалмайын,
Айланады джетиб джер-джерге.

Люаза джилек ашатды да манга,
Гоначкир ёзенни кёргюздю кёзге.
Энди бушуу чырт келмесин анга,
Ол бек ушайды чууакъ кёкге!

Бюгюн той баргъан юйден
Джашчыкъ чыгъыб чабдырады аты.
Сюйюмчю излегенча тийреден,
Тау аязчыкъ джетеди аны.

Джерим кюнден кюннге джашнайды арну,
Кёгюрчюнле джашайла бизни элде.
Ала да сынамазла энди ачыу,
Мен джашайма Къасбот туугъан джерде!

МАШУКДА

Энтда Пятигорск. Цветникле. Бештау.
Лермонтовну «юйюне» ашыгъама.
Ол а, алдыма чыгъыб, къучакълай,
Файгъамбар къолун узатырыжъча болама.

Андаи сора кетерме джолда тохтай,
Аны назмуларын да азбар айта.
Мени джюрегим биягъынай къалтырай,
Мыдахланыб олтурурма къаяда.

Ненча джылны къыйналыб турама мен,
Аны кёрюрге излеб бу талада.
Алай а къайтама, манга окъ тийиб,
Джангыдан сау болур кибик, анама.

Лермонтов да сюе болуред, тейри,
Джууукъ-тенгин барыб саулай кёрюрге.
Кавказы эмчек уланы бу джерни
Тырмашханды бекден бек сюерге.

Джангыдан сау болгъанча кёрюнеди да,
Дагъыда окъ тийиб, джыгъылад талада.
Мен тюшюмде илгениб уянама да,
Мартынов бла уруш этеме анда...

Лермонтов а, илячин атха миниб,
Хауаны сызгъырта ётеди.
Анга ариу къыз сезимин билдириб,
Анга ачыб, джыламугъун сюртеди!

Мен а уруш этеме Мартынов бла...

ДЖАХАНИМДЕН ЫЧХЫННГАНДЫ ОЛ

(Поэма)

*Орта Азиягга зорлукъ бла
кѣчюрюлюб, тамам бек ин-
джилиб ёлгенлеге эмда ол
палахда сау квалганлагга
атайма.*

Азрайыл манга келгенде, ой анам,
Джанынг мѣлек болуб тыйгъанды аны.
Бу шош ингирге къарайма да, къайдам,
Не гюнахым барды? Суюдюм дунияны!

Суюдюм сакъат кишини джомагъын,
Сыннган джюрекге ол къанат «табыб»
Джылан да, манга ачыб джут тамагъын,—
Ах, бир джутар эди,— деб, ач къалыб.

...Суюдюм Орта Азияны тюзлерин,
Аякъларым авда кысты джарылыб.
Джыламукудан ауурланыб кѣзлерим,
Сабийликде мен джуртума таралыб.

Сормайын билгученсе ой анам,
Джюрегими джарсыуун, къайгъысын.
Ата джылыусуз ёсгенме, къаядан
Азмы кетдим?
Джуртуму табалмайын?!

* * *

Сау квалганса, джаханимде ёлмейин,
Къолларынгы, бетинги да от ашаб.

Сокъур кибик, бир джарыкълык кѣрмейин,
Бѣрюле бла бирге келдинг сен джашаб.

Бёрюле бла бирге болдунг, ой джашчыкъ,
Ала бла уугъа да сен джюрюдюнг...
Ала санга къойюб «кийик» азыкъчыкъ,
Алай бла ётгюрлюкню ёсдюрдюнг...

Сууукъ болсанг, бёрюлеге кысылыб.
Ала джылыгу бериб сени джанынга.
— Анам, атам — деб, тюшюнде кычырыб.
Непча кере джетдинг болур аманнга?

Бёрю кибик, улургъа да юрендинг,
Ала кибик, тёзерге да табдынг кюч.
Джаханими кыйынлыгъын сен кёрдюнг,
Энди уа джандет джашаудан хайда ич!

Тёзюмлюкюк тюшдю сени бойнунга,
Бёрюлеге келишгенди джюрюшюнг.
Чачынг да ушады чыммакъ-акъ кьаргъа.
Джашауунгу да бояды вор тютюн.

Алай а, сен тюз адамлай кьалдынг,
Кьаралмады не джюрегинг, не эсинг...
Джаханимден сен сау-эсен ычхындынг,
Кыйынлыгъын айтайыкъ кьайсы бири?

• • •

Ой да, джаным,
Кенг джарсыуунг таркымай,
Сабийлигинг
Сабийликге ушамай,
Ол палахдан
Ычхынмайды джюрюшюнг.

Замансызлай,
Эркишича, эр болуб,
Эркишича, сен
Дуниягъа къарадынг.
Сабийлигинги
Эсинге тюшюрюб,
Азияны
•Джандетинде• къаралдынг...

Сен сынагъан палахны
Ким ёлчелер?
Ол политикагъа
Джокъду кечмеклик...
Гюнахсызгъа
Бушууунгу ким тёлер?
Къалай кыйынд
Аллай затха тёмеклик!

• * *

Тамгъалы заманда тамгъалы адам
Атны Орта Азияда джюрютдюнг...
Эки ийнек ючюн кулак болуб къарт атанг,
Аны тюрмеде ёлгенин сен эшитдинг.

Къарт атанг ишни сюйюб, урунуб,
Юйдегисин арну тута билгенди да ол.
Турду хар кимге да ол болушуб,
Биреуню загына чырт узатмады къол.

Ёлген сагъатда болмадынг къатында,
Санга оснятын бериб кетмед дуниядан.
Сабийликде огъуна джюррек къагды да,
Дагъыда дау излемейсе дуниядан.

Отузунчу джылла къара кийиниб,
Къара джинча учуб сени башында,
Заранлыкъ да тамырларын кенг ийиб,
Ууча тюшюб ёксюзлени ашына.

Аллахмы буюрд алай ёсерге,
Къарт атангы сен джылыуун билмейин?
Къарт ананг да ийилмеди бешикге,
Бир да кёрмегенсе аны хурметин.

Энди ол затланы джангыдан кёрюб,
Къалай болгъанды? — деб, этебиз сагъыш.
Анда, ол кыйынлыкъны ичин ётюб,
Саулай къалгъанлагъа этебиз алгъыш!

* * *

Къыркъ кочюнчю джыллада
Уруш хар юйге кириб...
Окъла, тобла атылыб,
Бар затланы тюб этиб.

Сен а ана эмчекни
Эмиб, джукълаб тургъанлай,
Ол кюйдюрюб бетинги,
Къуугъун джайылды алай.

Ана тилсиз, джерсиз да
Сен къалыб кетер кибик,
Къум тюзлени — джаханимни
Санга сайлалла «суюб».

Не палах этгенсе сен,
Стални сени суймезча?
Сенден «көмсиз» ол кьоркьуб,
Сен аны ёлтюрлюкча?

Кимни баред эсинде
Вождь адамды деб.
Гитче сабийчикелеге
Уллу ачыуу бард — деб?

Къарачайгъа саналгъан
Сабий, къарт-бары болсун.
Эрлай-бурлай, болджалдан,
Хар ким тез хазырлансын.

Деген буйрукъ бар юйге
Шыбыла кибик, джыйылды.
Джюшу этиб, бир джерге
Къарачайны айырды.

Оз хысабда джыйылгъан
Инсанланы сюрдюле.
Кипи джожъмуд аягъан?
Бёрюлеча тюрюмюле?

...Сабыр, ариу сёлешиб,
Бир къауум джаш солдатла,
Къарачайны юлешиб,
Вагонлагъа «тыгъалла».

Ол кёзюуде солдатла,
Бу зорлукъгъа тёзалмай,
Джылайдыла джашыртын,
Автоматланы атмай!

Бир-бирине сёз айтмай,
Солдатла кёуллукъ этиб,
«Прощай» джырны да джырлаб,
Башландынг сен кёчюрюлюб.

* * *

Арбазлада шайтан джел,
Малла да юрке джолда.
Бир-бирине кишнеб,
Иесиз кьалгъан атла да.

Бешигинг да чачылды,
Джылан чырмалыб анга.
Юйюнг, джеринг бош кьалыб,
Къаргъа кьычырыб санга.

Автоматла тутулуб
Сени бешигинг таба.
Кеталмазса кьутулуб,
Не кьычырыб да, тоба!

Неди сени гунахынг,
Сен алкьын сабийсе да?
Къарачайд сени атынг,
Аны сен билмейсе да!

«Къарачай эсенг а сен,
Энди джаугъа саналдынг».
Автоматланы кёрсенг,
Сен ышанияга алындынг...

Къарачай эсенг а сен,
Узакъ джолгъа хазыр бол.
Шахталада ёлмесенг,
Санга чыгъар башха джол.

Къыйын иште. сабанда
Алайына урунуб.
Замансыз заманда
Къалырса муккур болуб.

Узакъ джол сакълайд сени,
Ёлюм кёб болур джолда!
Джарсыуунгу, бушууунгу
Киши эшитмез дауурда.

* * *

Кёб кёреме Къарачайда джууукъ-тенг,
Кими орус, кими черкес, абаза.
Ногъай къарнашла да ачыб джюрекден,
Тегейлиле да джарсыйла азабха.

Джылайдыла, ашыралла джууукъ-тенг,
Ала бары къара кийниб, къыйналыб.
Джууукъ иймейле, къарайдыла кенгден,
Алагъа да автоматла къайырылыб.

Сѣлешмейле, кѡллары бла кѣргюзюб,
Ала не зат билдирирге излейле?
Къарачай барад кѣчюрюлюб, юзюлюб,
Джууукъ-тенг санга ашхылыкъ тилейле.

Бир къауумла кычыралла узакъдан:
— Кѣб турмайын джуртха
кыайтырыкъбыз,— деб.
Аллах айтса ычхынырсыз тузакъдан,
Бу зорлукъгъа адам къалай тѣзер? — деб.

Дагъыда кычыралла бир къауумла:
— Ызыгъыздан биз да кѣчерикбиз,— деб.
Эсде къалыб кетедиле ауазла,
Тууар вагонла башлайла джюклениб.

* * *

Эшиклени кириглери этилиб,
Вагонла да бир да ачылмай баралла.
Дуниялары артыкълыкъгъа кѣмюлюб,
Къарачай таула кѣрюнмей къалалла.

* * *

Вагонлаы
Эшиклери ачылмай,
Волганы
Кѣпюрюнден ѳтдоле.
— Аллах, сакъла,
Кырылыбмы къалабыз былай,
Суугъамы къуяргъа
Бизни тебрелле? —

Деб, келген ѳтгюр
Къартлаы кѣллери,
Энди бираз
Шошуракъ да болдула.

Аналаны
Ачылмайла кёзлери,
Сабийле да
Дженгил ёксюз болалла.
Бир вагонда къарт да,
Джаш да, сабий да
Эшикге чыгъарча
Бир хыйсаб джокъ.
Тартыб кесн
Джюрегинги бери ал да,
Ел. Андан эсе
Сениге тийсин окъ!

* * *

Тууар ташыучу
Вагонла къалтыраб,
Сенсиз, сенсиз къалсын,
Сталин властынг
Киши дыб демейди,
Ичинден сарнаб,
Джууукъ-тенгинг
Киме, къайда табалсые?

Дуннаны бапты
Тюбюне бурулуб
Къалгъанды.
Къатышханды хар бир зат.
Джерде ачыу бары
Санга куюлуб,
Башынгы сен
Суугъа да, отха да ат...

Дагъыда табмазса
Кесинге мадар,
Халкъны сагъышы
Этсенг а, ой, джигит.
Санга, билеме,
Бир дагъым чыгъар,
Гапалауну
Къарнашыса, ой, джигит!

Къаллай азаблыды
Халкъны бу джолу,
Бютеу халкъынг
Къырылыбмы къалыр экен?
Худжусуна къалсын
Сталинини оноуу,
Къарачайны
Бу болумгъа джетдирген!

* * *

Ой, сен эки кере чекдинг
Къазауатны:
Бире фашизм,
Бире кёчкюнчюлюк.
Сен нек туугъан эдинг,
Къадар палахны,
Аллах сени
Бойнунга джюклеб?
Сен нек туугъанса
Бу къадар палахны
Сыйсызлыгъын
Джашауда сынаргъа?

Сени элия урсун
Джерсиз башынгы,—
Деген буйрукъгъа
Ичниден джанаргъа.

Ол соруугъа
Кёб кечени джыладынг...
Джар башындан
Хар кюн сайын бир кете.
Дагъыда джангы тангыга
Тобукъландынг,
Тюшюнгде таулада
Къозула кюте.

* * *

Къарнаш Малкъарны
Джашлары, къызлары,
Чеченлиле эмда
Таулу ингушлула.
Къалгъандыла
Эркинликсиз бары,—
Бары тамгъалы.
Ауурдула палахла.

Алагъа деб
Битмейдиле будайла,
Кюн да, айхай,
Алагъа деб тиймейди.
Боюнларын басыб
Къара булутла,
Адам къууанчны
Ала билмейдиле.

Бу халкъланы уа
Джигит джашлары,
Ата джурт
Къазауатда сермешиб,
Аямайын къавлары,
Не джанлары,
Еле элле эрлик этиб,
Кюрешиб.

* * *

Бу кенг джерде,
Бу уллу дуняда
Елгенлени асыраргъа
Джокъду джер.
Эшелонну тохтатсала,
Солдатла,
Вагонну ачыб,
«Аны бери бер»,—

Деб, ёлюклени
Быргъайдыла джарладан.
Спартачыланы
Байлагъанча столбалагъа,
Джолну-джол узуну
Шам Кавказдан
Азиягъа дер
Атылыб баралла адамла.

Энди, ол халекде
Баргъан джоллада,
Джюрегинг а
Сын таш болуб сени.

Асыралмай алай
Къалгъан адамла
Кюн сайын
Кемирелле эсинги!

* * *

Алай бла
Азияда «джерлешдинг»,
Джолда ненча
Адамыбыз джокъ болду?
Узакъ джерни
«Къонакъбайлыгъын» кёрдюнг,
Сени кюнюнг —
Къара кечеден толуб.

Джолну ахыры боллукъ тюлдю — дейек да,
Джолну ахыры уа ахырат болду.
«Мыйыкълыдан» бир себеб изледек да,
Джазыуунг а зарауатлыкъдан толду.

Тюрме — вагон бош болгъанды, мюйюште
Джыртыкъ джаурукъгъа бёлениб сабийчик.
Еле эди... Бу джашауну сюерге,
Анасы табханды, къууаныб, хариб.

Джарлы анасы уа джокъду вагонда,
Саратовдан озуб, алай ёлгенди.
Башха ана къараб келди балагъа,
Азиягъа алай бла джетгенди.

Айхай, ол да кеси сабийи бла,
Замансызлай джан бергенди джолунда.
Калак айланган несиз шт бла
Аны сыйы тѳнг болду ол заманда.

Сабий ѳлед.. Киши джожъду вагонда,
Андан чыгъыб, бауурну басыб джерге
Адамла, софланыб, дыгалас халда,
Бу «сурат» бек ачы кѳрюнеди кѳаге.

...Къайдан эсе да арну къызчыкъ келиб,
Вагонда сабийчикни ол эслейди.
Не этерге билмейин, бираз сирелиб,
Еле тургъан балачыкъ таба тебрейди.

Анга уа онтѳрт-онбеш джыл болгъанды,
Акъ чашчыгъы имбашындан тѳгюлюб.
Эрлай сабийни кѳолуна алгъанды,
Ешюнюн ачыб, анга «эмчек» бериб.

Ол, сескекли кѳараб, андан уялды,
Сабийчик а «эмчек» эмиб, кымылдай,
Кѳзчюклерин ачыб, кѳолун узатды,
Джангыдан джашаугъа кѳайтды ол алай!

Къызчыкъ, артдан акъыртынчыкъ джылаб,
Сабийчикни вагондан алыб чыкъды.
Дагъыда тѳгерегине бир кѳараб,
Ышарыб, аны кѳойнуна бек кѳысды!

Етгюр къызчыкъ сютсюз эмчегин бериб,
Ексюз балагъа джангыдан джан салды.
Аны мѳлекча тазалыгъын кѳриб
Халкъ: муну аллах ийди,— деб вѳалды.

Сен а, бала, билмейсе,
Дунняда не болгъанын.
Ашха бир да тѳзмейсе,
Бош къалгъанды тыбырынг...

Къум тюзледе тюрмени
Учу болмаз, къыйыры.
«Халкъ атасы» залимни
Джокъду да «къыйынлыгъы»

Санга «бандит», — дейдиле.
Не шкогунг, не къаманг джокъ.
Сенден не излейдиле,
Анга джууаб берген джокъ?

Мында туугъан миллетге
Азия бек ариуду.
Тенг этерле джандетге,
Алагъа ол асыуду.

Мында да мийик таула,
Бугъойла да, къорт да бар.
Къашха эчки, буула да,
Тау къуш да орун табар!

Ариу тиширыу кибик,
Тангны сейирди бетт.
Адам керти да суйюб,
Кѳб джашарчад хурмети!

Алай а, сен, ой, бала,
Ол зауукъдан кенг къалдыңг...

Кавказны хансы бола,
Елгөйем,— деб таралдынг.

* * *

Ачдан ёлюб таулула,
Ачлыкъ бойнунгу буууб,
Сабийле бла къартла,—
Ала ауруб эм «суууб».

Ол палахны ангылаб,
Къыргъызла бла оруслула,
Комендантдан да джанлаб,
Къолдан келген бла болуша!

Кими дарман, кими аш
Ташый элле джашыртын.
Ургъан кибик, сени таш,
Джокъ эди, бир къарыуунг...

Бериягъа сый бериб,
Тюз къуллукъ этиб анга.
Эки палач, биригиб,
Бугъоу салыб джанынга.

Ачдан, суудан бек кёбюб,
Исси кюннге тёзалмай.
Салкын джерге тёнгереб,
Сойланалла, къобалмай.

Орус, къыргъыз анала,
Юржмей не да талмайын,

Таулулагъа джарайла,
Бир минут оздурмай.

Ачлыкъ, ёллом бирлешиб,
Бериягъа тынгылайла.
Чёплеу хансча кеслиб,
Адамла ханс отлайла.

Башын кёлтиурген инсан
Башсыз къалырча этиб.
Ол азабны къурагъан
Ит муратына джетиб!

* * *

Адам адамны,
Ач бёрю кибик, ызлаб.
Ючеулен бир джерге барыр
Хыйсаб джокъ.
Кимден бир улху
Юзейим деб «сарнаб»,
Комендантны юю бай,
Къарны да токъ...

Сен а тутмакъчыса,
Эркинлигинг джокъ
Джыйлылуда сёлеширге,
Айтыргъа.

Санынг джанаар,
Тийген кибик, санга окъ.
Ол джорукъну бузсанг,—
Къалдынг къаугъагъа...

* * *

...Озгъан заманны ызына бурайым,—
Деб, джазмайма бу тизгинлени.
Кимни болса да аяусуз урайым
Деген оюм кемирмейди эсими.

Ол джыллада кѳргеними айтама,
Къыйсыкъ сѳзюм, бир дергим да болмайын.
Аллай бирден ол заманга къайтама,
Азабда ѳлгенле эсде онгмайын...

Гаммешге окъланы беклеген кибик,
Аны кенг мангылайын ышанига алыб.
Джазгъанымда джокъду да бир ѳтюрюк,
Джазама анга джюрегиме салыб.

Джазама бир кир ниетим болмайын,
Акъ бояугъа къара бояу демейме.
Ана чекген къыйынлыкъны къоймайын,
Анда ѳлгенлени унутайыкъ демейме.

Ала, увугъууну, зорлукъну сынаб,
Кертликке кинанигандай ѳлдюме.
Туугъан тауларына джангыдан къайтыб,
Къарачайны кѳрюрге термилдиле...

Къайсы бирин айтыб къолунгдан келсин,
Аны унутургъа минг джыл керекди.

Сен кѣргенни джанууар да кѣрмесин,
Ашхылыкъгъа ашхылыкъ да келеди!

Алайды да, тентлериме гимн этиб,
Аланы ол джырымда мен махтайма.
Атын, тукъумунун унутмайын келиб,
Туугъан джерине къайтханнга айтама!

Махтайма, таза джюрекни сакълагъан
Къартла бла сабийлени кѣллерин.
Къонакъ суйген, адамлыгъын сакълагъан,
Халкъымы келлик ъмюрде кюнлерин!

* * *

Кимни болса да,
Бир малы аджашса,
Эй, кѣчкюнчю
Къабханды, дер элге.
Базарда гудучу
Бир затны сызса,
Биягъы «бандит»
Урхъгъанды, дер элге.

Анга кычырыб.
Алкаш комендакт.
Джашынг ѳтгюрдю,
Кийикди дер эди.
Атынгы да бир
Чюйреге саваб,
Аны киши
Айтмазын излей эди...

* * *

Орта Азияда
Ачлыкъ-нѳгеринг,
Къар тюбюнден
Гардош джыяргъа барсанг,
Объездчикни
Сынай эдинг къамчисин,
Андан къачыб,
Вугъуналмайын къалсанг...

Атылыб къалгъан
Будай бюртиюкню
Битим джыйылгъандан
Сора сен джыйсанг,—
Объездчикни
Биягъы тюкюрюгю,
Бюртиюкню сыйырыб
Ала эд ол харам!..

Къайры барсанг да,
Тамгъанг мангылайынгда,
Комендант сормай
Таныр эди сени...
Алай ѳсдронг
Кѳчкюнчюлюк ауузунда,—
Ол зат къамача
Кесиб джаш бетинги!

* * *

Башха кюнде уа
Сени бир тенгчягинг,

Колхоз бачхадан
Джюзюмле алгъан эд.
Унутмайса,
Аны ингичге белчигин,
Ой, анга уа алай
Джангур джаугъан эд...

Аны сюрюб увуи,
Къынгыр бригадир.
Джювюмню сыйырыб,
Өзген эд джерде.
Къамчи бла
Ургъан эд гназир.
Къан чирчике чыгъыб
Джашчыкъны этинде.

Джашчыкъны юсюнде
Къамчи ыла-табла,
Емюрлюкге битмей
Къалыб кетдиле.
Джюрек джарылмай
Къалай тѳѳю анда?
О, джаным,
Алай джарал битмейдиле!

* * *

...Биягъыялай эпитсенг сем:
Сталин кѳчюргенди деб,
Тюйюшюрге чаба эдинг,
Алай тюлдю, алдайсыв,— деб.

Ол сёвлеге ийнамай,
Сабийле бла даулашыб,
Джюрек кызыб, тохтамай,
Кете эдинг «аджашыб».

Виягышлай ёнкелеб,
Джашчыкълардан кете энг.
«Деу Сталин» алай этиб,
Къоймазына база энг...

Терс тюлбюз бир затдан,
Вир джангылыч болгъанды.
Кёб турмайын биз мындан
Кетербиз. Аз къалгъанды.

Алай айтыб, аяанга
Барыб, тарыгъа эдинг.
Аны эски хотасын
Ийнакълар, джукълар эдинг.

Кёб бармайын гурушханг
Чачыла ад кёлонгден.
Джашчыкълар бла тутушхан,
Ойнагъан да этеэнг...

Дагыда къона эдинг,
Вождь бизге къайгырыр, деб.
Кавказгъа кёб турмайын
Визни къайтарлыкълар, деб.

Бютеу болгъан Къарачай
Эски джуртуна къайтыб,
Анда джашар, ачымай,
Къалмаз тюбге атылыб...

Кёзю чыкыгъан да кёз
Тууарына ийнаныб.
Халал уруниган ёгюз,
Халаллыкъдан къаланыб.

Калак итле, шакалла
Къабырны къазмайла. деб.
Ёлюкню ашамайла,
Дейенг, бироз кёл алыб.

Бир элден башха элге
Джокъду барыр мадарынг...
Джорукъ бузсанг, «тюрле».
Дейед сени къарт хоншунг...

* * *

Молла сени
Богъанынгы тонаса,
Къайсы шыйых
Сени джанлы боллукъду?
Аллах сени,
Эки кёлу бла урса,—
Сарыубек да
«Тенгинг» болуб къалырма?

Вылай айтыучан эд
Сени къарт хоншунг,
Джыламугъуи,
Джарсыуун да джашыра.
Тауусханлай
«Высылканы», бек ангым,
Джериме къайтыб,
Елорме, къууана.

Туугъан таулада
Елюрге излейме.
Джашым, кызым,
Худжу джерде джатсынла.
Мындан ары
Зорлукъгъа мен тѣзмезме,
Джюрегими уруб,
Чачыб алсынла!

Ол къарт а анда
Елюб къалгъанды.
Он баласы — бары
Ачдая кырылыб.
Аны ючюн аллай
Обур ургъанды,
Асыл ёлюгю
Къартны энсиз къалыб.

Быллай адамланы
Тизиб башласанг,
Палахны учу,
Къыйыры да боямаз.
Къалай ычхындыкъ
Джаханим отундан?
Тюзюню тюзлюгю
Отда да къурумаз!

Сабий табаргъа
Ана ашыкъгъанча.
Тюзлюкю келири
Сакълаб биз тѣадюк.
Джангы кюннге адам
Кѣзюн ачханча,
Айхай, тюзлюкю сакълай
Азмы ёлдюк?

Кёл этиб ол кесине,
Елорюню аллы бла,
Тюрлю къараб кёзюне
Къалды кеси оюм бла.

Аллында кьоркъа эди,
Елдум, кетдим, бир мадар
Этигна, марджа дей эди,
Ийнаныб эд ол къадар.

Энди уа шоп къарайды.
Джарсыгуу болмагъанча.
Сабийни тансыкълайды.
Андан асыу табарча.

...Кетди да джарсыгуу,
Не да арну кёрюнед.
«Киши джерде ёлюме» —
Ахыр кере сёлешед.

Ол сёзле бла акъырын
Ышарылыб, ёледя.
Бар кючюн, эсни джыйыб,
Къарачай таула, дейди.

Къалай кыйынд
Киши джеринде,
Уллу тюрмеде
Аш-суу табмакълыкъ?

Бандитге саналдың —
Сен а бешикде.
Ол халдады —
Бютеу халкыңг байланыб.

Байланыбды сени
Къолуңг, аягыңг да,
Джаханими кёр.
Кёрмеген эсенг аны?
Кесинги джакъларча
Джокъду таягыңг,
Зорлукъ бла уу
Талайла джаныңгы...

Кавказы суууна
Кёбле термилиб,
Чирик сууну
Ичалмайы ёлелле.
Бала, элия урду
Сени керилиб,
Къара кюңле
Азияда ётёлле.

* * *

Кёчюрюлген сагыатда
Юйюңгде болмайың,
Хоншу элден
Кёчюрюлген бир ана.
Адамларың
Азиядан табалмай,
Бек халекге
Джетген эд джаны джана!

Табалмайын
Не сабийин, не эри.
Шашхан эди
Узун чачлы бир ана.
Къолуна алгъанча
Кеси ёлюмюн,
Кече, кюн да
Айлана эд орамда...

Ана тилде
Зикирлени ол джырлаб,
Саясыз джылаучан эд,
Сабийин кюсей.
«Къарачай, Къарачайым», деб
Мурулдаб,
Къача эди адамдан
Ашхам келсе

Ол хариб ананы
Кёргенинг сайын,
Сен да джылаб
Бугъуна эдинг баугъа.
Ай, медет, джылаб
Этейенг къайгъысын,
Бюгече шакал
Чабармы — деб анга.

* * *

Анам, анам, баббу,
Анам, бер, баббу,
Деб, къолчугъун
Анасына узатыб.

Ёлюб кългъан
Анасыны джаягъын
Тырнай эди,
Ачдан кѣбген бир къызчыкъ.

Артдан, ёлген
Анасыны бетине
Вашчыгъын къысыб,
Ёледи ол къызчыкъ.
Сокъур чибин да
Къонмайды этине,
Эки ёлюк къансыз
Къалыб, атылыб.

Сен да ачдан онгуб,
Ёрге туралмай,
Сюркелирге
Джетмей эди къарыуунг...
Кюн иссиди,
Шайтан джел да бурулмайд,
Къалай болур экен
Бюгюн ахырынг?..

* * *

Азияда сен
Сынагъан затланы
Эсеблесенг,
Ярабин, ненча ёмюр
Керек болур,
Ол къадар палахны
Къаллай къая,
Къаллай къаплан кѣлтюрюр?

Дейсе, Алай а,
Не макъа, не джылан
Ашамадынг...
Къурт да болмады ашынг.
Унутмадынг
Алан деген атынгы,
Къарча деген ат
Кюлтюртдю башывты!

* * *

Атасыз, анасыз
Къалыб сабийле,
Ачдан кёб адам
Джан берген сагъатда.
Орус аккала бла
Къыргъыз бийчеле
Аллай сабийлени
Улан этерге
Излеб, сакълагъанла
Елюклени къатында.
Ала унамай
Алайдан кетерге.

Энди аны да
Сабий этейик,
Бачхабызда бишген
Мюрзеу, алмала.
Иннет тазад,
Игиликни кёрейик,—
Деб, къабыр къазаргъа
Барыб аммала.
Аласыз а хазна
Къарыу джетмей эд...

Къарачайдан
Ол кѣзюуде сабийле
Башха халкъланы
Юйлерине тюшюб
Есген болурла?
Джан кычырад. Езге,
Ашхылыкъ куюлсун
Аллай юйюрге!
Адамлыкъ, чемерлик
Къалмайла юшюб.

Къынгыр терекде
Кѣб бутакъ чыгъады,
Адамла да, ма,
Ол халда ёселле...
Ачыу да, ёлюм да
Артха джанлайды,
Тюз инсанны
Къолу сабийге джетсе,—

Аллай адам
Къынгыр болмай туады.
Болушады, джарайды
Къолундан келсе.
Башха сабий
Аныкыча болады,
Субай терек
Тюз адамгъа ушайды...

* * *

Тѣртюнчю классха джюрюгев еохтагъа
Тюеб, аны борбайчыгъын кѣргенлей,

Онджети джыл болгъанды да санга, —
Деб, джаза эди комендант, кюлгенлей...

Комендант джазгъан а, ол джорукъ болуб,
Хакъсыз ишлей эдигиз, сиз, сабийле.
Дагъыда аман сёлешиб, чамланыб,
Бир бетсиз, эрши къараучан эд сизге.

Ауур ишлени уллула бла бирге,
Баджарыб, къарыу джетмей ашаргъа...
Къызчыкъла, чюгюндюрге чага эте,
Чий чюгюндюрден эринлери къызара...

«Эниклеб окъурлай энди болгъансыз,
Андан уллу окъуу керек тюлдю сизге.
Къралымы ётмегинден тойгъансыз», —
Деб, комендант мизни тута эд кёзге.

Берияча, кийиниб, ол комендант,
Сары мыйыкъларын да кенг ийиб.
Бютеу дуниянг аны къолундад, —
Барыбызгъа да оноуу джетиб...

* * *

Бир пут кялямбир
Эки пут будай
Эм ариу къыяны
Эм мийик багъасы, —
Ол ышанны алай
Бетсиз тутханлай,
Хоншу къызыны
«Тилейед» бир зауаллы,

Быллай келечилик
Халал хоншунгу
Башын алыб,
Суугъа атарча этди.
Бир кюн чамланыб,
Алыб къазыкъны,
Къызын бермейин,
«Кюеулюкню» сюрдю.

Алайгъа, мычымай
Комендант джетиб,
Хоншунгу уруб, бек сыйсыз сѣлешди.
Энди джугъунг чыкъса,
Сибирге ийиб, сени ит азыгъы
Этерме,— деди.

...Сени уа къайдан болсун амалынг,
Хоншунгу къоруулаб,
Кирирча кюрешге?
Сен къарыусуз
Болгъанынг амалтын,
Кесянге санадынг уллу бедшгѳ!

Хоншунг а къоллары
Бетине къысыб
Бериягъа дуняны къуйюб джылады...
Ол, къутургъан ит кибик,
Къысталаб
Бир «закону» болмагъанын ангылады!

* * *

Ананг бла къаурала джыяргъа барсанг,
Мырды тювде тѳрт бюклениб къаурала,

Мырдыны ичине иги къарасанг,
Анда уя къураб кёксюл къаргъала.

Къуу къурай веда мырды гюл табсанг,
Къууаныб кёргюзе эдинг ананга.
Такъыр, мыдах кёзлерине къарасанг,
Кавказ «келиб» аны таза джанына...

Къарачайны акъ тауларын эсгериб,
Анда уа бузла, наратла, джилекле.
Хапарына тылпыу джылыуун бериб,
Аллахдан тилеред джангы тилекле.

Ингир тюшсе свани саман юйчюкге,
Ава этегине барын джыйыб.
Болгъан затланы айтыр эл ёчюге,
Айта эди джашлыгъыны юсюнден.

Къолларына бетчигинги сен кысыб,
Айю мамурачланы кёрюр эдинг.
Кюн бетде ойнайла бир-бирин «сыгъыб»,
Ала бла бирге сен да ойнай энг...

Къара суула боркъулдаб кёвлеринден,
Къуулгъанча, кюнюн алай ётдюрюб.
Сюймеклигин алмай туугъан джеринден,
Джюреги анда кългъан эди «уюб».

Аны айтхая хапарында кёреенг,
Тебердини кёклюгюн эм Доммайны.
Къарачайны нюрлю джерин билеенг.
Окъугъанча историясые аны.

Кызыл назланы ичлеринде — гарала,
Тёшпелеге джугъутур арну тюшюб.

Минг джылны да ариулукъда сен джаша,
Анда, бузда джукъла, къалмазса юшюб.

Къарачайда хар бир элни, къаяны
Упна этиб, тюнене ол къайтханча,
Бек сейирди ананы хапары,
Къарачай джырыны булбул джырлагъанча.

Аны уа тюшю да, тюшю да — Кавказ,
Туугъан джуртунда эди бар эси...
Эшта, джерин, сууун эсгериб, бираа,—
Бир кючлю себеп таба эди кеси!

Дагъыда гокка хансны, чынарны
Тансыкълаб, ол айтыр эди, кёллениб.
Азгекни къарамында учуруб чананы,
Биягъы Азиягъа къайтыр эди, бек кюйюб.

Ана джаны къалыб туугъан джеринде,
Джан эд. Анда уа не хата барды?
Окъ тийген кибик аны джюрегине
Бушуу кыйнады джашауу бек тарды.

Зорлукъ туугъан джеринден айырыб,
Палахха тѣзеди. Ма, сен да — ол халда.
Адам къалмаз кеси джанындан тойюб,
Анга себепди бир ийгичге халы да!

Сиз, сабий къауум, джыйылыб, эришиб,
Шам джеригизде элени атлары
Ким биледи деб, аланы эсгериб,
Къайсы бирин да бай этиб муратын.

Сен да, адам санга джаша дер кибик,
Кѣб джерни, сууну атлары билеенг.

Сен, таулагъа чыгыб, алай мийик,
Къарачайны сыйын сыйлы кёреенг.

Къарачайда тёппелени башында
Джугъутурну сызгыргъан джырлары.
Маралны да къашха тюшюб башына,
Чабакъланы да башхад оюнлары.

Кийик нарцис хамаи ичиб гараны,
Анда буздан чокъуракъ суула «тууушуб».
Хауа тазад, джюрегича таулуну,
Доммайла да — къая бла «тутушуб».

Дыгылен ийис этиб хауа джазгыда,
Къыш да хауа — наныкъ, дугъум ийисли.
Минг джыл джаша деген кибиб мында
Хар бир зат да къууатлыды, кертиси!

Сюйюб, алай айтыучан эди ананг,
Къарачайны джырын устаз сакълагъанча.
Алай бла сакъланганды амандан,
Аллай бирден сау къалгъанды айтырча.

• • •

Сизни бла къызчыкъ ойнай тургъанлай,
Уллу бутакъ тюшюб, башчыгъын тешиди.
Къаны келиб, джылады хахайлай,
Кёб адам да ол тауушка терк келди.

Тешилген джарасындан къаны бара,
Акъ бетчиги да боялгъанды аны.
Эс ташлай, ёрге кючден къобад,
Эрлай алайгъа джетеди атасы.

«Айтчы, джаным, кѣюм, ариу кызычым,
Кимди сени былай ачы джылатхан?
Сенек бла аны чанчыб кыояйм,
Адам тюлдю сени дерт бла ачитхан!

Кызычыкыны атасы сенекни тутуб,
Хатачыны кѣзлери бла излейди.
Аны былай кыояр эдим мен джутуб,
Деген ачыу бу адамны бийлейди.

Андан, комендант бир джанындан чыгымб:
Да, «тамгялыны» кыолу болур», — деди
Былайдагыла тылпыуларын тыйыб,
Бир амма да башын тутта келди...

Сора санга битиб аны атасы:
— Алаймыд, итви баласы? — деб сорду.
Кызычык да кыуугунну басыб:
— Оя тюлд, атам! — деб, кычырыб тыйды.

«Мени башымы тешген кынгыр бутакъ
Терекден сыныб тюшгенд», — деб джылайды.
Кѣкге джете, ѳхтем сюеледи бусакаъ,
Ол а джюзден аслан джылны джашайды.

Джыйылган халкъ солууун кючден алыб,
Комендант таба бек хыны кыарады.
Анасы да кызын кыойнуна кысыб,
Джунчуб, терлеб алайдан терк кыарады.

Кызычык, кѣб турмайын уллуракъ болуб,
Керти татлы джыгыранг болган эди.
Эгечингча джазыкысыныб, бек сюйюб,
Джазаргя, окъургя юрете эди.

Санга башха джашчыкъла «вийикди» деб,
Кёк ашыкъларын сенден джашырсала,
Къызчыкъ да ортагъа кириб, сёлешиб,
Алагъа айыб эге эди, ышара.

Къызчыкъны джаралы этген къуу бутакъ
Этда кёзюне кёрюнюб турады.
Ол сени джакъламаса, алай джылаб,
Не этер эдинг? — деб тенгинг сорады.

* * *

Къыйналаса
Джаралы сабийлигнинге.
Алай учуз,
Ёксюз ётгени ючюн.
Кёб тюрлю халкъны
Уланларын суюдюнг.
Аланы къарнашлыкъ
Иннетлери ючюн.

Ол халкъланы къарнашлыкъ
Иннетлери
Болушуб турдула
Къыйын сагъатынгда.
Джарлыны халалды, —
Дейле джюреги,
Керти джарлы уа —
Къызгъанчад дунияда!

Майданда салынган деу эсгертмеге
Къаргъала тюрю-тюрю «бояула» салыб.
Учуб кетген эдиле къар тюзлеге,
Комендантны уллу хатагъа къоюб...

Комендант а айта эди кёгериб,
«Алай сен этгенсе, налахха къара.
Киши кёрмезча, эртденбла келиб,
Тенглеринг бла ол затланы къорад»...

Не этерик эдинг, тенглеринг бла сен бирге,
Кече барыб, «бояулары» джокъ этдинг.
Артда алайтын къоркъа эдинг ётерге,
Дагъыда эсгертмеде кир тамгъала кёрдюнг...

...Андан кетиб, тобукъ башын бир джашчыкъ,
Ол кече сындырды. Ачыды джарасы.
Аны юйюне элтдигиз джашыртын,
Бек къайгъылы этдигиз анасын...

Врачха кёргюзюрге уа джокъ амалыгъыз:
«Бандитге» тыйыншлы тюлдю врач.
Эсгертмеден кетгенин джашырдыгъыз,
Билдирсенг а, джерни тюбюне, сен къач!»

Деб, хыны къарады да комендант,
Сау бол дер орнуна, тамам бетлешиб.
Андав джыгъылдым — деген хайыуанд,
Дей эд. Ол кеси кеси бла сёлешиб.

Сиз а узакъ бармай бу эсгертмени
Ауурлугъун, хынылыгъын биддигиз.

Аны къатында ёсген кертмени
Энди, алгъынча, ашамай эдигиз!

Ол деу эсгертмени, деу сыфатын
Тюшде кёрюб, илгенирча болдугъуз.
Энди айтмайсыз «мыйыкълыны» атын,
Аны багъыр тауушундан тойдугъуз.

Джаш болсанг да, сен бек ариу ангыладынг,
Багъыр эсгертмени сыйын, къарыуун.
Амма, къаргъа уа къоркъмайды андан,
Къаргъадан да аз эди сени мадарынг...

* * *

Сени «багъанг» да
Бир тие чыгъыб,
Чолакъ амма
Тиле эди анангдан.
Ол сени кесине
Туугъан джаш этиб,
Турлугъуна шагъатлыкъ
Излей Аллахдан.

«Джууукъ адамым джокъду,
Баланы бер?
Менде уа ач да,
Джалакигач да болмаз.

Ол мени балам болса,
Къзазах джер
Аны болур,
Къзазах тюзде аджашмаз*...

Ананга джылаб ол
Чолакъ амма,
Сени джаш этерге
Сюйюб, термилиб.

Инджилгенниг ючюн,
Огъай, анга
Керти да улан
Керек эди. Билдинг.

Джылла ётюб
Кёрдюнг чолакъ амманы,
Джангыз джашы
Къзазауатда ёлгенин.
Шайтан ургъанча
Къаралыб дуниясы,—
Тюеси да терен
Джаргъа кетгенин...

Эри да танканы
Ичинде джаныб,
Берлини къатында
Джан бергенди.
Аны къабырсыз
Къалгъанына ачыб,
Джыламукугъга джашлыгъын
Ол тёкгенди.

Джашына орун
Туталмасагъыс да,

Сиз, сабийле,
Бир оноугъа келшиб,
Бушуун аны
Джокъ эталмасагъы да,—
Сатыб алыб
Тюе баланы бердигиз!

Барыгъыз да
Эркелетиб амманы
Ууакъ джумушлары
Сиз эте эдигиз.
Ол да сизге, сайлаб
Иги аламаланы,
Хотадан чыгъарса,
Сюйюб ала эдигиз.

Алай бла амманы
Джашы болдугъуз...
Бушуудан бираз
Къутула эди ол.
Сабий кёлюгюз
Джети кёкге джетиб,
Анга джарадыгъыз
Узата къол...

* * *

Элли ючюнчю джыл
Орта орамда
Халкъ джыйылыб,
Радиога къуллакъ ийиб.

Хар адам
Джылай эди былайда,
Сталинни Ёлгенни
Бушуу этиб.

Ананг да кесини
Джерчилери бла
Анда, мюйюште,
Акъыртынчыкъ джылай эди.
Тейри, бушуугъа
Ачый эд ол кёлю бла,
Сталинни сыйы
Алай уллу эди.

...Сен а алайда
Чыртда билмей эдинг,
Бу бушууда
Джангыдан туугъанынгы.
Туугъан халкъына да
Аватлыкъ тууб,
Джаханимден ол кюн
Ычкынганынгы...

Къайдан бяллик эдинг
Сен, бир джашчыкъ,
Адамча эркилигинг,
Сёзюнг да джокъ эди.
Сен бу сейир дуняда
Тамгъалы ташчыкъ
Болуб, ёлюню ауузуша
Атылгъан эдинг...

Эли ючюнчю джыл
Колхоз майданда,

Алайда, биринчи
Кере туугъанса.
Ол кюн сен
Джыласанг да, былайда
Джангы джашауну
Кесниге ачханса!

Вашкала, сен да
Алайда джылаб,
Къаллай къууанч
Этерге билмей эдинг.
Адамла энди санга
Джылы сёлеше билгенинги
Виядирдинг...

Сууукълукъда,
Иссиликде ауур ишле.
Не да сени
Юсюнге къаланыб.
Хамаан санга чабыб
Къайыр итле.
Сени бетинг, къолунг —
Вары саргъаныб.

Сабий болуб
Сыйсызлыкъны, ачыуну
Азияны къум
Тювлеринде сынадынг.
Алтын а багъыр
Болмаз, балчыкъны
Ичинде турса да,
Аны ангыладынг...

Халкынгдан
Къаллай бир къалгъанды?
Джартысы?
Ючден бири?
Не?
Андан аз?
Къалгъанын а къумлу
Джерми джутханды?
Эсинги ийне бла
Чанчыб,
Энтда къаз!

Бурунгу
Ата-бабаланы эсгериб,
Алан-сыйынгы
Тёппенгде джюрютдюнг.
Ала, не пелахха да,
Эрча тѣзюб,
Сыйларын тас
Этмегенлерин
биддинг...

Алайды да,
Бир затны да унутмай,
Джашаугъа джарыкъ
Кѣз бла къарайса.
Дерт тутмайын,
Турад джюрек тазалай,
«Мыйыкълыны»
Тюрмесниден
чыкъгъанса!..

Сталин — деген атны айтханлай,
Солдатла отха, ёлюмге кирдиле.
Аны буйругуу бла асыллыкъ инсанла,
Аны сюйюб, атын айтыб ёлдюле.

Сталин — деген атны эшитгенлей,
Кёбле эслерин ташлаб кёйдюла.
Ала, джер тюбюне тюшгенча, эрлай,
Тужумну, юйню унутурча болдула.

Алай өзлиб, бек кемсиз иджилиб,
Ненча акъылман тас болду дуниядан?
Аланы хата этмегенлерин билиб,
Алагъа бушуу этебиз джангыдан...

Сталин — деген атны эшитгенлей,
Энди уз не джангы палах чыкъды — деб?
Гавет окъуйбуз... Палахны билгенлей,
Тамгъалы заманга къалабыз тюшюб...

Анда уз миллионла бла адамла
Турадыла замансыз джашаудан кетиб...
«Огъай» — дерик тюб болурча дуниядан,
Ленинин деу джурту къара кийниб.

Ана баласындан къоркёгъан заманда,
Къоркъмай къалай туугъандыла сабийле?
Халал къабыны энмей тамакъдан,
Къаллай ауурлукъну ала чекдиле?

Шукур этиб,
 Эитда шош келген джавгъа.
 Олтурабыз,
 Елгенлени эсгериб.
 Бек мыдахса.
 Къууансанг да джашаугъа,
 Джюрек джаранг
 Турад сени кемириб...
 Азияда къалгъан
 Къабыр-тёппеле,
 Шыйых къабырлача
 Сыйлы кёрюнюб.
 Намаз къылыб,
 Зикир айтаса, ёаге,
 Кёлюнг тынмайды.
 Алагъа бёлюнюб.

Аджалсыз ёлген
 Сабийле бла къартла
 Азияны кенг
 Джеринде джер болуб.
 Чарсдан аджашханча
 Эмилик атла,
 Ол къабырла
 Аджашмаала биз болуб...

Аланы хар бирин —
 Бети, аты
 Къарачайны
 Хур джюрегине тюшюб.

Ол заман болгъанды
Аясуз къаты,
Ол заман кимни
Урмады ууу джетиб?

* * *

Ата джуртну
Джырына тынгылайма,
Джазым, халкъым,
Эркинлиги андады.
Къутулгъанма
Бугъоуладан, ангылайма.
Кюнден кюннге
Джашау джарыкъ болады...

Джыйырма биринчи
Ёмюр келгенде,
Бююн кибик,
Ол джыргъа тынгыларма
Адам адамны
Елтюрмез ёмюрде,
Алай ашхылыкъгъа
Дайым базарма!

Ана тилим
Туугъан халкъым, джерим да,
Эркин солуб,
Хыянатдан ычхыныб...
Къыйынылыкъны,
Джаханимин кёрсе да,
Къалмагъанбыз
Джазгъы къарча джутулуб.

Туугъан халкъым,
Ана тилим, джерим да,
Уллу кыйынлыкъны
Сиз кёлтиюрдюгюз.
Сен суймеклигим,
Къарачай — кюнюм да,
Эмда суйген
Ариу джуртум — ёлюмсюзд!

ВАШЛАРЫ

Къарачайым	3
Башха ама	4
«Джашауум сууукъ ташха...»	4
Анам	5
Мутчаланы Муссагъа	7
Мында туугъанма	8
«Ауурду манга, ауурду...»	9
«Джарыкъ кюннге бирге...»	11
Сени кёзлеринг бла къарадым	11
Бузла бла гюлле	12
Ана бек сакъды	13
Къыйнадым...	13
Джерими ташлары...	14
Ауруб чыкъдым таянга...	14
Турналы кёк...	15
Тебердим	15
Бурундая келеди...	17
Дууа этиб кесиме	17
Къонакъда болдум...	18
Мени Меккямса	20
Джаралы айюге ушай...	21
Сабийча болуб...	22
Лев Иванович Ошанинге	22
Магудаланы Адейге	23
Мени врачым	25
Абрекланы Али-Муратха	25
Коста Хетагуровгъа	26
Эсгертмеле	27
«Тенгизани шош...»	27
Къарлы ингир	28
Кюн тийер...	28
Джол табмам...	29

Унамазем...	29
Шохларымы эсгердим	29
Айтмасам да...	30
Кёл этесе...	31
«Санга назму...»	31
Къачхы ингир Москвада...	31
«Не эсе да...»	32
Джарсый эсенг...	32
Айюледе адет...	32
«Унут, шохум...»	33
Ийнекле келедиле чайкъалыб...	33
Джюрекни джарасы...	34
Кюн батханлай...	35
Марал джангур	36
Доммайда	37
Чал булутла	38
Акъ марал	39
Кёб джашарынгы излейме	41
Иуда уппа этиб...	42
Джугъутурла	43
Дорбунда хансла	43
Къар джауады	44
Бели-Ала-Къая	44
Адамны къаты бла...	45
Бешикде...	46
Сабий джылаб билдиреди...	46
Кетдим чамланыб...	47
Хыны болду...	48
Аджашсам да...	48
Мен да билмейме...	49
Тенгиз джагъада...	49
Кёзлеринге кёк сыйыныб...	50
Джазыкъсындынг кесинги...	51
«Къабырлада да...»	52
Келин боллукъса	52
Джюрегинге сау ёмюр сыйыныр...	53
Кёб кечени джукъламай...	54
Джангылдым	54
Санга сукъландым...	55
Ариулукъну билиб...	55
«Кюн бек джылыды...»	56
Къарт бола эсенг да...	57
Сеннге да, меннге да...	57
Такъырды джюрегим	59

Кеч, тилейме	59
Орну да агъарады...	60
Джарсыу бердинг...	61
Сен болмасанг...	61
Сокъур да сие биледи...	61
Мени ал да кет...	62
Къызгъа ушагъан	62
Алай къалдынг...	63
Сени атламынг...	64
Хур къыз...	65
Санга	66
Лариса Прозоровагъа	67
Амману да къыйнайсыз...	69
«Сыйлы китабны ачыб...»	70
Къартха назму окъудум	71
Къанатларын кериб...	72
Турналы кёк	72
Кетелле турнала...	74
Бир тиширыу...	75
«Эсингде къалырма...»	77
Россияда барама	78
Ларисагъа	80
Джукъла, Лариса	81
Къасботну туугъан джеринде	82
Машукда	83
Джаханимден ычхыннганды ол (поэма)	84

Турклиев Альберт Магометович

БЛАГОДАРИЮ ЗА ТЕ МГНОВЕНИЯ

С т и х и

На карачаевском языке

Редакторы А. И. Кубанов, М. М. Кубанов

Художник В. В. Сиротина

Художественный редактор М. М. Папшуова

Технический редактор М. М. Дышекова

Корректор Н. С. Салпагарова

ИБ 2835

Сдано в набор 30.09.94.

Подписано к печати 13.12.94.

Формат 70x84¹/₃₂. Бумага офсетная.

Гарнитура «Школьная». Печать высокая.

Усл. печ. л. 4,6. Усл. кр.-отт. 4,9.

Уч.-изд. л. 5,1. Тираж 1000 экз.

Заказ 3798. С 16.

Карачаево-Черкесское книжное издательство,
357100, Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

АО «Полиграфист»,
357100, г. Черкесск, ул. Первомайская, 47.

Т 88

Туркчиев А. М. «Благодарю за те мгновения».
Карачаево-Черкесское книжное издательство,
1995 — 136 с.

ISBN 5—7644—0700—1

В стихах А. Туркчиева — большой душеобразующий заряд. Они гуманизируют человека, обогащают общечеловеческими духовными ценностями, заставляют его мыслить, побуждают понимать все, что составляет содержание повседневности. Тема Родины, патриотизма, братства, места человека в судьбаносный период — раскрыты с глубоко гражданских позиций.

84 (кар) 7—5

Т 4702280200—16
9П1(103)—95 без объявл.